

RELIGIE, SFINȚI ȘI POLITICĂ. VIZITA PAPEI IOAN PAUL AL II-LEA ÎN POLONIA, ÎN 1983

Rezumat: Cea de-a a doua vizită în Polonia, în calitate de papă, a lui Ioan Paul al II-lea era programată să se deruleze în august 1982, pentru a celebra aniversarea a 600 de ani de la inaugurarea mănăstirii pauline Jasna Góra din Czestochowa, unde se află și mult venerata icoana a Madonei Negre. Climatul politic și insistențele autorităților comuniste au amânat vizita cu un an de zile, până în iunie 1983. Ioan Paul al II-lea vizita Polonia natală ca un pelerin venit la altarele sfinte ale religiozității populare, ca un păstor pentru credincioșii polonezi și ca un tactician politic în relația cu autoritățile comuniste. Articolul de față încearcă să evidențieze felul în care Suveranul Pontif s-a folosit de celebrările religioase, de beatificarea unor fericiți, de invocarea unor sfinți în numeroasele predici și discursuri ținute, pentru a transmite un mesaj nu doar credincioșilor, ci și autorităților. În momente dramatice pentru Polonia comunistă, mesajul Sfântului Părinte era unul de încurajare și speranță pentru polonezi și, în același timp, unul îngrijorător pentru autorități. Atingând teme precum istoria Poloniei, suveranitatea națională, relațiile cu vecinii, libertatea, drepturile omului sau justiția socială, Papa a pus o presiune pe un regim comunist aflat oricum în impas și lipsit de soluții.

Cuvinte-cheie: Papa Ioan Paul al II-lea; Polonia; comunism; Biserica Catolică; Jasna Góra.

Introducere

După decenii întregi de ateism oficial impus prin teroare, regimurile comuniste ale Europei Centrale și de Est au devenit conștiente de unul dintre cele mai dure și evidente eșecuri, cu siguranță cel mai rușinos, acela că nu au reușit să distrugă aspirația omului spre religios. Anii 1980 au fost anii unei renașteri religioase inexplicabile pentru comunism și greu de gestionat. Generațiile acelor ani, mai ales tinerii, altfel crescuți acasă și la școală într-un mediu ateist, s-au apropiat de religie sau măcar de Biserică. Explicațiile sunt variate: natura umană nu tolerează golul interior pe care o ideologie sterilă, oricum epuizată și pe moarte îl lăsa; refugiul în credința religioasă atenuează

* Lect. univ. dr., Universitatea Ovidius din Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice, gabrielstelianmanea@yahoo.com.

un mediu dominat de mizeria materială, suferință și deznădejde; este o redescoperire a trecutului; este impactul uriaș al alegerii unui papă polonez; poate fi un substitut pentru activismul social și politic.¹ Pe cât de fascinantă este tema pentru un cercetător, pe atât de multe bătăi de cap le-a dat comuniștilor în anii 1980.

La începutul ultimului deceniu de comunism european, relațiile dintre Biserică și guvernele comuniste nu erau dintre cele mai cordiale, iar cum sentimentul religios era din ce în ce mai puternic, iar marxism-leninismul era în declin pretutindeni în blocul sovietic, autoritățile au devenit foarte sensibile la această temă. În iulie 1979, la scurt timp după prima vizită a Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia, într-o consfătuire a partidelor comuniste derulată în Berlinul de Est, s-au exprimat îngrijorări că politica Vaticanului față de țările socialiste a devenit tot mai activă, iar Biserica Catolică ar putea să devină centrul opoziției politice. Nemulțumirile est-europenilor față de guvernele ateiste pe care le priveau ca impuse de un ocupant străin erau evidente și, astfel, se poate explica de ce Biserica devenise centrul păstrării unor puternice tradiții naționale, care aveau o istorie mult mai îndelungată decât cele câteva decenii de guvernare comunistă.²

Cea de-a doua vizită în Polonia, în calitate de papă, a lui Ioan Paul al II-lea era programată să se deruleze în august 1982, pentru a celebra aniversarea a 600 de ani de la inaugurarea mănăstirii pauline Jasna Góra din Częstochowa, unde se află și mult venerata icoana a Madonei Negre. Un loc care, potrivit comparației lui Timothy Garton Ash, martor la evenimente, reprezenta pentru polonezi în același timp Westminster Abbey și Windsor Castle.³ Însă, situația politică în Polonia era încă volatilă, iar data propusă coincidea cu a doua aniversare a Solidarității, ceea ce a făcut ca vizita să fie amânată, iar festivitățile jubileului să fie extinse pentru un întreg an. La momentul acela situația guvernului Jaruzelski era oarecum paradoxală. Era, în același timp, un guvern foarte puternic, dar și foarte slab.⁴ Puternic deoarece deținea monopolul forței fizice, pe care nu ezita să o folosească (Jaruzelski a fost primul lider al partidului după 1956 care a împușcat muncitori polonezi) și să o transforme în instrument legal prin impunerea legii marțiale. La celălalt pol, slăbiciunea guvernului venea din inabilitatea de a găsi o ieșire dintr-o criză perpetuă economică și socială.

După semnarea „Acordurilor de la Gdańsk”, pe 31 august 1980, și înființarea Uniunii Profesionale Autonome și Independente „Solidaritatea” (NSZZ „Solidarność”), la mijlocul lunii septembrie 1980, harta și granițele

¹ Timothy Garton Ash, *Foloasele prigoanei. Eseuri despre destinul Europei Centrale și de Est. Lanterna magică. Martor la revoluția din 89 la Varșovia, Budapesta, Berlin și Praga*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 253.

² ***, *Over Against the State*, in „The Times”, May 9 1983, p. 11.

³ Timothy Garton Ash, *op. cit.*, p. 52.

⁴ Ibidem, p. 60.

relațiilor dintre stat și societate s-au schimbat fundamental. Sindicatul oferea o alternativă politică și prin aceasta anula, practic, monopolul politic al PMUP, ceea ce era grav nu doar pentru comuniștii polonezi, ci și pentru celelalte țări socialiste, surorile ideologice ale Poloniei, care s-au temut, de acum înainte, de acest precedent și de replicarea unui fenomen pe care nu l-ar fi putut controla. În dimineața zilei de 13 decembrie 1981, postul național de televiziune a transmis cuvântarea generalului Jaruzelski care anunța înființarea Consiliului Militar al Salvării Naționale (WRON⁵) și instituirea stării de război în Polonia.⁶ Motivele, așa cum erau expuse în discurs, arătau că țara ajunsese pe marginea prăpastiei și era amenințată de haos, demoralizare și criminalitate. Dușmanii comunismului amenințau statul și era momentul unor grele încercări. Polonezii erau anunțați de limitarea unor drepturi cetățenești, precum libertatea persoanei sau inviolabilitatea locuinței; limitarea deplasărilor în afara localităților care trebuiau aprobate de autorități; interdicția circulației pe străzi între orele 22.00 și 6.00 (ora miliției). Introducerea unei guvernări de factură militară era prezentată ca având un caracter provizoriu, iar cetățenii erau îndemnați la calm și subordonare față de noile rigori.⁷

Aplicarea *de facto* a legii marțiale a început pe 12 decembrie 1981, când comandamentele voievodale ale Ministerului Apărării Naționale au primit telegrame cifrate privind declanșarea acțiunii cu numele de cod „Brzoza 81” („Bradul 81”). Seara, au primit consemnul și unitățile Ministerului Afacerilor Interne, inclusiv trupele ZOMO și unitățile antiteroriste. Imediat, patrulă mixte formate din milițieni și funcționari ai Securității au apărut pe străzi cu ordinul de a reține orice persoană suspectă.⁸ Trupele ZOMO și antiteroriste s-au deplasat la sediile Solidarității pentru a distruge orice aparatură de comunicații și pentru a reține persoanele identificate acolo. Trupe de tancuri

⁵ WRON a fost de la început un organism format în afara Constituției. Conducut de generalul Jaruzelski, acesta mai cuprindea 20 de ofițeri superiori, dar competențele acestora nu erau clar definite. Practic, la vârf se afla un careu de generali (Jaruzelski, Kidziczak, Milewski și Siwicki), cărora li se alăturau activiști de rang înalt ai partidului precum Barcikowski, Olszowski și Rakowski. Acronimul Consiliului, WRONA, înseamnă în limba poloneză „cioară”, astfel că a devenit imediat după decembrie 1983, subiecte de nenumărate glume, ca de pildă „cioara nu învinge vulturul”. Ion Constantin, *Polonia în secolul totalitarismelor. 1918-1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, p. 500.

⁶ Din punct de vedere constituțional, decretarea legii marțiale și a stării de război a fost etichetată chiar ca o lovitură de stat în folosul Armatei. S-a invocat că decizia a fost luată de WRON, în seara zilei de 12 decembrie, și abia apoi a avut loc o ședință a Consiliului de Stat, pentru aprobarea hotărârii. Or, Constituția reclama o ordine inversă a deciziilor, aprobarea de către Consiliul de Stat care să însărcineze WRON cu aplicarea legii marțiale. Daniel Filip-Afloarei, *Un deceniu zbuciumat. România și criza regimului comunist din Polonia în anii '80*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2023, p. 141.

⁷ Ion Constantin, *op. cit.*, p. 501.

⁸ *Ibidem*, p. 499.

și mecanizate s-au îndreptat spre obiective considerate strategice: centrele de comunicații, sedii ale Partidului și ale instituțiilor de stat, aeroporturi, chiar și clădiri ale ambasadelor străine. În noaptea de 12-13 decembrie a fost arestată conducerea Solidarității, misiune facilitată de faptul că toți liderii sindicatului se aflau la Gdańsk unde tocmai se încheiase ședința Comisiei Naționale a Solidarității.⁹

Imediat după proclamarea stării de război, aplicarea planului stabilit a transformat Polonia într-o veritabilă dictatură militară și polițienească, care a îngrozit populația. Măsurile decretate au paralizat societatea: grevele și demonstrațiile au fost interzise, iar întreprinderile au fost militarizate; comunicațiile telefonice au fost întrerupte, stațiile de benzină închise, iar accesul la conturi în devize blocat; activitatea asociațiilor profesionale și a organizațiilor de masă a fost suspendată și orice fel de reuniune, adunare sau manifestație interzisă; corespondența a fost cenzurată și s-a restrâns drastic publicarea și circulația presei; au fost închise frontierele și aeroporturile civile, iar în gări și locuri aglomerate au început să apară patrule; până și activitatea din învățământul mediu și superior a fost suspendată.¹⁰

Regimul militar a instaurat un climat de teroare care a afectat toate categoriile sociale, de la muncitori la intelectuali. Deși cifrele autorităților arătau că până la finalul anului 1982 doar 6235 de persoane fuseseră arestate și doar 56 își pierduseră viața, represiunea a fost mult mai dură și a cuprins detenții fără proces, concedieri în masă (circa 800.000 muncitori membri ai Solidarității), bătăi, torturi, descinderi periodice la domiciliu, fără mandat și cu scopul de a intimida opoziția. Represiunea contra presei a fost masivă însemnând sute de concedieri, atât în presa scrisă, cât și la radio și televiziune, suprimarea a zeci de publicații pentru tineret și culturale spre a fi înlocuite cu altele, evident obediente. Chiar și Uniunea Ziariștilor Polonezi a fost desființată. Ulterior, jurnaliștii persecutați au ajuns să sprijine activitatea clandestină a Solidarității. Profesorii au fost, de asemenea, vizați, solicitându-li-se o declarație de loialitate față de regim, iar cei care au refuzat au fost concediați, hărțuiți sau chiar reținuți. Judecătorii care erau simpatizanți ai Solidarității au fost destituiți, arestați, amenințați, iar avocații care pledau în procese privind încălcarea legii marțiale au fost excluși din barou.¹¹

Este interesat de observat că introducerea stării de război în Polonia a modificat fundamental fizionomia obișnuită a unui regim comunist, polii de putere fiind transferați de la Partid la Armată. S-a spus că momentul 13 decembrie 1981 a marcat *„decesul oficial al comunismului polonez, partidul trecând pe un plan secund”*, în timp ce un general și Armata aveau întreaga responsabilitate de apărare a regimului. Partidul își pierdea orice urmă de legitimitate și drept de a guverna din moment ce nici măcar nu era menționat

⁹ Daniel Filip-Afloarei, *op. cit.*, pp. 155-156.

¹⁰ Ion Constantin, *op. cit.*, p. 502.

¹¹ Daniel Filip-Afloarei, *op. cit.*, pp. 157-158.

ca sursă a puterii. Organizațiile de partid de la diverse eșaloane au căzut în planul doi al puterii, fiind înlocuite de comisari și funcționari militari. Mulți dintre membrii acestora au renunțat la această calitate în lunile stării de război s-au au fost totalmente pasivi.¹² Poate este și acesta un motiv pentru care victoria inițială a regimului militar a fost percepută cu timpul ca o înfrângere a muncitorilor, a Partidului, a „orânduiri” socialiste.

În țările democratice, introducerea stării de război a fost aproape unanim criticată și condamnată din toate direcțiile, de la comuniști până la neoconservatori. Partidele comuniste sau socialiste din Spania, Grecia, Marea Britanie acuzau o subminare gravă, aproape fatală, a idealurilor clasei muncitoare și o subminare a mișcării comuniste internaționale. De partea cealaltă, neoconservatorii au proclamat falimentul oficial al ideologiei și politicii comuniste.¹³ Chiar dacă a avut ca scop soluționarea crizei Solidarității, starea de război a deschis o altă criză, cea a legitimității comunismului polonez.

Peste Ocean, Ronald Reagan și consilierii lui nu aveau de gând să-i abandoneze pe polonezi și Solidaritatea, pe care o considera perfectă pentru subminarea comunismului și înfrângerea acestei „forțe blestемate”. Încă din 17 decembrie, deci la 4 zile de la decretarea legii marțiale, președintele american anunța, într-o conferință televizată, intenția de a impune sancțiuni împotriva guvernului polonez. Mai departe, pe 23 decembrie, într-o scrisoare adresată lui Jaruzelski, Reagan explica acestuia că nu putea rămâne indiferent la încălcarea drepturilor omului din Polonia, motiv pentru care îi enumera generalului mai multe sancțiuni economice: refuzul SUA de a mai oferi ajutorul agricol în valoare de 740 milioane de dolari; refuzul de a mai livra lapte praf și unt pentru ultimul trimestru al anului 1981, în valoare de 74 milioane de dolari; refuzul de a mai garanta creditul bancar pentru import-export; anularea tuturor curselor aeriene ale LOT din și spre Statele Unite; anularea dreptului Poloniei de a mai pescui în apele americane; restricții privind vânzările de tehnologie. Pe viitor se avea în vedere declararea incapacității de plată a Poloniei, retragerea clauzei națiunii celei mai favorizate, blocarea intrării în FMI.¹⁴ În scurt timp, guvernul american a reușit să își convingă partenerii occidentali, astfel că și aceștia au condamnat legea marțială și au adoptat o serie de sancțiuni care au izolat Polonia și i-au diminuat șansele de a depăși teribila criză economică.

¹² Ion Constantin, *op. cit.*, p. 502.

¹³ Daniel Filip-Afloarei, *op. cit.*, pp. 143-145.

¹⁴ *Ibidem*, p. 171-172. Washington-ul îi considera responsabili și pe sovietici pentru impunerea stării de război, motiv pentru care o serie de sancțiuni au fost adoptate și împotriva acestora: suspendarea serviciilor Aeroflot, desființarea comisiilor de achiziție sovietice, suspendarea livrărilor tehnologiilor high-tech, amânarea negocierilor de livrare a cerealelor, suspendarea tuturor negocierilor maritime. Cea mai dureroasă pentru Moscova era sistarea livrărilor de tehnologie care afecta construcția rafinăriilor de petrol și a gazoductului către Europa de Vest, sursă de valută pentru URSS.

Primul anunț oficial al vizitei papale a fost dat publicității pe 8 noiembrie 1982, în urma unei întâlniri dintre Primatul catolic al Poloniei, Cardinalul Józef Glemp, și generalul Wojciech Jaruzelski. Data definitivă a sosirii a fost fixată pentru 16 iunie 1983, iar programul complet al vizitei a fost făcut public printr-un comunicat simultan la Varșovia și la Vatican din 17 mai 1983.¹⁵ De altfel, autoritățile poloneze au invocat permanent, în lunile premergătoare vizitei, faptul că protestele Solidarității pun în pericol derularea acesteia.¹⁶

Într-adevăr, vizita urma să se deruleze într-un climat intern marcat de tensiuni politice, sociale, de criză economică, toate dublate de presiuni și mesaje occidentale solicitând respectarea drepturilor omului și atenuarea restricțiilor legii marțiale. În luna mai 1983, cele mai recente ciocniri între demonstranți și forțele de ordine, presiunile occidentale sau represiviunile autorităților împotriva unor oameni de cultură polonezi, precum Andrzej Wajda, puneau sub semnul întrebării chiar derularea vizitei, chiar dacă de la nivel guvernamental se dădeau asigurări că Papa va fi primit în Polonia.

Papa Ioan Paul al II-lea a fost animat de ce cel puțin patru obiective majore: întărirea și protejarea autonomiei Bisericii; respectul pentru demnitatea umană; angajamentul religios și relația cu autoritățile politice din diferite țări; preocuparea pentru justiție socială, economică și politică.¹⁷ Niciunul dintre aceste obiective nu a fost uitat sau ignorat în timpul vizitei din 1983, din Polonia. El se întorcea în Polonia ca un pelerin, pentru a vizita altarele sacre ale națiunii, dar și ca un tactician politic, conștient de posibilitățile pe care le avea de a provoca emoții și transformări politice. Vizita din urmă cu patru ani plantase semințele încrederii în rândul muncitorilor și declanșase revoluția Solidarității; generase un acut sentiment de reînnoire și convingerea că schimbarea în Polonia trebuie să vină din rândul polonezilor, nu să fie impusă de sus. Fără îndoială, și vizita din 1983 avea să dezlege energii în interiorul societății poloneze și rămânea de văzut cine le putea exploata sau controla.

În timpul negocierilor privind organizarea vizitei, autorităților poloneze li s-a transmis discret, dar ferm, că nu vor putea vedea înainte textul discursurilor pontificale. Papa știa foarte bine că ceea ce spunea într-o țară din Est, aproape de granița sovietică și în mijlocul imperiului sovietic, avea să fie analizat și cântărit cu mult mai multă atenție decât ceea ce declara în piața Sf. Petru. Primul papă slav care le vorbește slavilor în limba lor și pe teritoriul lor avea să fie ascultat cu mult mai multă atenție.

Papa Ioan Paul al II-lea, totuși, nu venea în Polonia pentru a menține un echilibru îndoielnic și neviabil între stat și Biserică, nu avea ca miză păstrarea

¹⁵ Open Society Archives, *Radio Free Europe Background Report, Poland on the Eve of Papal Visit: Itinerary, Preparations, First Leg*, Munich, 14 June 1983, 1.

¹⁶ ***, *Polish threat*, in „The Times”, no. 61511, April 20 1983, p. 1.

¹⁷ Jo Renee Formicola, *The Political Legacy of Pope John Paul II*, in „Journal of Church and State”, spring 2005, Vol. 47, No. 2, p. 235.

unor aparențe de colaborare. Cum ar fi putut Suveranul Pontif să protejeze un regim ateu care reprima violent justele aspirații ale polonezilor? El venea în Polonia într-un pelerinaj și ca un păstor care își cercetează turma de credincioși, nu doar ca șef de stat, iar din aceste motive era posibil ca autoritățile să îi organizeze un program care să evite cât mai mult întâlnirea cu oamenii.

Celebrările de la Jasna Góra

Regimul comunist din Polonia și-a asumat un risc major acceptând și organizând o a doua vizită a lui Ioan Paul al II-lea. Prezența lui în locurile natale nu putea demonstra, așa cum o făcuse și în 1979, decât că devotamentul polonezilor era pentru Dumnezeu, Biserică și Papă. Ei își legau întreaga istorie, foarte zbuciumată, de intervenția și ajutorul divin și considerau că națiunea supraviețuise datorită proriei. Mai mult, speranțele lor pentru viitor erau orientate în aceeași direcție. Drama regimului comunist și una dintre marile rușini pe care le-a avut de recunoscut veneau din conștientizarea eșecului de a pătrunde în mințile și sufletele oamenilor. Memoria lor istorică, căderile și renașterile naționale, convingerile cele mai intime, spiritualitatea și cultura, libertatea și prosperitatea, speranțele, toate erau domenii neatrinse de comunism și inaccesibile acestuia.

Pentru polonezi, Czestochowa era și încă este un loc sfânt și o destinație de pelerinaj. Este un centru religios cu 16 parohii și tot atâtea biserici și, în ciuda, eforturilor conducătorilor comuniști, locul și-a păstrat caracterul predominant religios, așa cum arată Bulevardul Sfânta Fecioară Maria, care și-a păstrat acest nume în toți anii de comunism. Aici, conflictul dintre puterea spirituală și cea lumească a luat forme edilitare. Hotelul Patria, construit în 1973 pentru turiști din Statele Unite, Austria sau Germania Federală, veniți să cheltuiască valută, trebuia să fie ridicat cu 11 etaje, dar planurile au fost reduse la 7 etaje pentru a nu obstrucționa turla mănăstirii din apropiere. Totuși, autoritățile preferau să descrie orașul ca un centru de producție textilă și a oțelului, ceea ce nu era departe de adevăr. Czestochowa fusese un important centru industrial chiar din secolul al XIX-lea, sub stăpânire rusească. Deși nu se ridica la nivelul unor giganti industriali ca cei din Silezia, Czestochowa avea numeroase fabrici de textile și mai multe mine de fier în imediata apropiere. În oraș funcționa Complexul siderurgic Bierut, mult extins după al Doilea Război Mondial față de ceea ce fusese în secolul al XIX-lea. În plus, ca în orice centru religios, aici prosperau numeroase mici întreprinderi producătoare de articole religioase, care nu erau controlate de stat. Se estima că acestea din urmă asigurau sursa de venit pentru aproximativ 50.000 de artizani și vânzători ambulanți, dar erau și o modalitate de a stimula și întări sentimentul religios în rândul oamenilor simpli.¹⁸ Este de adăugat că

¹⁸ Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: The Second Leg of the Visit*, Munich, 16 June 1983, pp. 1-2.

în așteptarea și pregătirea vizitei papale din 1983, Consiliul Municipal a decis să numească mica piață din fața catedralei în onoarea lui Ioan Paul al II-lea.

A treia zi a pelerinajului din 1983, 18 iunie, a cuprins deplasarea la Czestochowa, unde a vizitat catedrala, apoi s-a îndreptat spre mănăstirea paulină de la Jasna Góra. Aici a fost oficiată o mesă solemnă, alături de primatul Poloniei, Cardinalul Glemp, pentru ca apoi Papa să vorbească tinerilor adunați din toată țara. Celebrările principale legate de aniversarea de la Jasna Góra și de a doua vizită a Papei în Polonia au avut loc în bazilica mănăstirii, unde mesa papală a fost oficiată începând cu ora 10, iar după-amiază, a avut loc o altă mesă în cadrul căreia patru icoane foarte venerate din zonă au fost încoronate, potrivit unei vechi tradiții a bisericii.

Icoana Maicii Domului, „Regina Poloniei”, de la mănăstirea Jasna Góra, din orașul Czestochowa, este un simbol identitar pentru polonezi și adună anual, pe 26 august, sute de mii de pelerini care serbează așezarea ei în mănăstire prin ceremonii religioase conduse de primatul Poloniei. În 1982 se împlineau 600 de ani de la acest moment, și cea de-a doua vizită a Papei ar fi trebuit să se deruleze atunci, dar a fost amânată un an, astfel încât și festivitățile au fost prelungite cu încă un an.

Originea icoanei este învăluită în legendă. Se spune că imaginea ar fi fost pictată de către Sfântul Evanghelist Luca, în timpul unei vizite la Nazaret, folosind trei bucăți de lemn din masa familiei. Icoana pare să fie o copie rară și bine păstrată a icoanei bizantine Hodighitria, care o înfățișează pe Fecioara Maria cu Pruncul Iisus pe brațul stâng, ținând o carte. Specialiștii datează icoană în secolele IX-X, dar nu se știe când și cum a fost adusă de la Constantinopol în Rutenia sau cum a ajuns la Czestochowa. Există cel puțin două versiuni ale poveștii. Sursele maghiare susțin că icoana, care se păstra în Rutenia, a fost oferită de Regele Ludovic cel Mare călugărilor maghiar paulini, care au înființat, mai târziu, mănăstirea din Czestochowa și au luat icoana cu ei. Cercetătorii polonezi susțin că icoana a fost adusă la Czestochowa de către prințul Władysław de Opole, care a obținut-o în timpul șederii în Rutenia. Se știe cu certitudine că documentul fondator al mănăstirii este datat 9 august 1382, dar cei mai mulți specialiști cred că icoana a fost așezată acolo abia doi ani mai târziu, pe 31 august 1394, iar în mod tradițional cinstirea ei se face anual pe 26 august. Trebuie notat, totuși, că ziua nu a devenit o sărbătoare oficială a Bisericii până în 1931 și abia în 1956 i s-a dedicat o liturghie specială. Din momentul în care a fost așezată la Jasna Góra, icoana a devenit centrul unui cult fervent, iar pelerinii care doreau să se roage la Madona Neagră de la Czestochowa s-au înmulțit aducând cu ei daruri prețioase. Astfel, începând chiar cu 1424, Papa Martin al V-lea a oferit indulgențe speciale pelerinilor care vizitau sanctuarul. Faima mănăstirii a atras curând și numeroși jefuitori. În ziua de Paști a anului 1430, un grup de disidenți religioși, husiții, au pătruns în mănăstire și au jefuit-o, deteriorând grav icoana. Restaurarea a durat câțiva ani și a fost finalizată în 1434, cu ajutorul unor experți trimiși de Regele Władysław II Jagiełło, care au trebuit să o picteze aproape în întregime, dar

urmele de sabie lăsate de hoți pe fața Fecioarei au fost păstrate ca aducere aminte. Icoana Maicii Domului, „Regina Poloniei”, cum este cunoscută de credincioși, a fost considerată patronul sfânt al națiunii și protectorul ei în vremurile de pericol și restriște. Această protecție a fost evidentă în timpul invaziei suedeze de la mijlocul secolului al XVII-lea, când călugării paulini, conduși de Augustyn Kordecki, și ajutați de voluntari din toată țara, au rezistat eroic unui asediu de șase săptămâni al generalului Muller, astfel încât Regele Jan Kazimierz și-a păstrat tronul. În semn de mulțumire, Regele a jurat să o proclame pe Maica Domnului de la Częstochowa, Regina Poloniei. Festivitățile de încoronare a icoanei au avut loc în 1717.¹⁹ Mai recent, reiterarea solemnă a jurământului de fidelitate al națiunii față de protectoarea ei a avut loc la inițiativa și sub conducerea cardinalului Stefan Wyszyński, care a compus un nou jurământ²⁰, ca o formulare contemporană a celui depus de Jan Kazimierz cu trei secole în urmă, subliniind puterea spirituală și etică a acestui mit fondator polonez.

Icoana Madona Neagră, protectoarea Poloniei de secole, și mănăstirea Jasna Góra din Częstochowa atrag pelerini și vizitatori din toate colțurile lumii nu doar în timpul festivităților mariane anuale, ci pe tot parcursul anului. Potrivit statisticilor Bisericii Catolice, în 1981, ajunseseră la Częstochowa peste trei milioane de vizitatori inclusiv străini din Statele Unite, Germania de Vest și Franța. Poate că atracția acestui loc era dată și de numărul de minuni înregistrate la acest „ Lourdes polonez”, nu mai puțin de 1500 din anul 1402 până în 1948. Sanctuarul era îngrijit permanent de 56 de preoți paulini și 27 de călugări; de asemenea, 20 de călugărițe din diferite congregații și peste 200 de voluntari se dedică îngrijirii sanctuarului și pelerinilor.²¹

Evlavia pe care Papa Ioan Paul Al II-lea o avea față de Fecioara Maria era bine cunoscută și era de așteptat ca el să conducă festivitățile din 1982

¹⁹ *Ibidem*, pp. 2-3.

²⁰ „Promitem să facem tot posibilul ca Polonia să fie un autentic Regat al Tău și al Fiului Tău, subordonat pe deplin stăpânirii Tale în viața noastră personală, familială, națională și socială. Promitem să consolidăm în familii Domnia Fiului Tău, Iisus Hristos, să apărăm numele lui Dumnezeu, să insuflăm în mințile și inimile copiilor spiritul Evangheliei și dragostea pentru Tine, să păzim legea divină, obiceiurile creștine și cele naționale. Promitem să creștem noua generație în credință față de Hristos, să o protejăm împotriva lipirii de credință și demoralizării, și să o înconjurăm cu o grijă parentală atentă. Promitem să muncim din greu pentru ca în patria noastră toți copiii națiunii să trăiască în dragoste și justiție, în pace armonioasă, astfel încât să nu existe ură, constrângere și opresiune între noi. Promitem să declanșăm o luptă împotriva lenei și iresponsabilității, risipei, beției și promiscuității. Promitem să dobândim virtuți: fidelitate și grijă, dăruire și economie, smerenie și respect reciproc, dragoste și justiție socială”. James E. Will, *Church and State in the Struggle for Human Rights in Poland*, in „Journal of Law and Religion”, Vol. 2, No. 1, 1984, pp. 158-159.

²¹ Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: The Second Leg of the Visit*, Munich, 16 June 1983, pp. 2-3.

dedicate Maicii Domnului, la mănăstirea Jasna Góra din Częstochowa. Fiind împiedicat de autoritățile poloneze, el a amânat vizita până în 1983, iar Biserica a extins festivitățile pentru un întreg an jubiliar, astfel încât Suveranul Pontif să poată participa.²² Între timp, el s-a exprimat în mod repetat susținerea și simpatia pentru aceste celebrări de la Jasna Góra, ca de exemplu în 25 august 1982, în cadrul audienței generale din Piața Sfântul Petru, când s-a adresat unui grup de pelerini polonezi. Atunci spunea că Madona Neagră rămâne pentru el „o expresie permanentă a modului în care istoria Poloniei a fost întrepătrunsă cu Maica Domnului”. A doua zi, pe 26 august 1982, a oficiat o mesă specială, în poloneză, care a fost transmisă în direct în Polonia de la Castel Gandolfo. De altfel, atașamentul pentru această icoană a Maicii Domnului a fost evident și cu ocazia precedentei vizitei în Polonia, în 1979, când spunea: „Noi, polonezii, am obișnuit să legăm momentele decisive ale vieții noastre de acest loc special, acest sanctuar. Am obișnuit să venim la Jasna Góra cu toate preocupările noastre, să-i spunem totul Mamei noastre, care nu doar că are portretul ei aici - unul dintre cele mai cunoscute și venerate icoane din lume - ci care este și prezentă aici într-un mod spiritual misterios”.²³ Mai târziu, papă fiind, Ioan Paul al II-lea făcea din nou referire la acest sanctuar al „întregii națiuni. La Doamna și Regina ei, națiunea poloneză a căutat veacuri de-a rândul, și în continuare caută, sprijinul și puterea necesare renașterii spirituale. Jasna Góra este locul unei evanghelizări deosebite. Marile evenimente din viața Poloniei au fost întotdeauna legate într-un fel sau altul de acest loc: atât istoria veche a națiunii mele, cât și istoria ei contemporană își găsesc punctul maximei lor concentrări exact acolo, pe colina de la Jasna Góra”.²⁴

În predica de la Jasna Góra, care încheia sărbătoarea celor 600 de ani dedicați icoanei Maicii Domnului protectoarea Poloniei, predică ținută în fața a jumătate de milion de credincioși care ascultau într-o tăcere și atât de atent încât se putea auzi „cum se numără mătăniile”²⁵, Ioan Paul al II-lea a atins și problema libertății pe care, de șase secole, această icoană o asigura țării. Însă aluziile Papei erau destul de străvezii, cu trimitere la situația Poloniei sub comunism. „Jasna Góra are încă o dimensiune. Este dimensiunea libertății națiunii, a patriei libere, redată la demnitatea unui stat suveran. Națiunea este cu adevărat liberă atunci când poate lua forma unei comunități determinate de unitatea culturii, limbii și istoriei. Statul este solid suveran atunci când guvernează societatea și în

²² Autoritățile nu au vrut să repete greșeala strategică făcută de regimul lui Gomulka, în 1966, când au vrut să marginalizeze și să minimalizeze ceremoniile religioase derulate de Biserică, pentru a marca un mileniu de la creștinarea polonezilor și înființarea statului, prin organizarea unor ceremonii strict politice. La vremea respectivă a fost un eșec evident înregistrat de autorități, aproape o umilință, pe care au vrut să o evite. James E. Will, *op. cit.*, p. 158.

²³ Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: The Second Leg of the Visit*, Munich, 16 June 1983, pp. 3-4.

²⁴ Ioan Paul al II-lea, *Să trecem pragul speranței*, București, Ed. Humanitas, 1995, p. 255.

²⁵ Timothy Garton Ash, *op. cit.*, p. 53.

același timp servește binelui comun al societății și permite națiunii să se realizeze în propria sa subiectivitate, în propria sa identitate. Aceasta presupune, printre altele, crearea condițiilor adecvate de dezvoltare în domeniile culturii, economiei și altor sectoare de viață ale comunității sociale. Suveranitatea statului este profund legată de capacitatea sa de a promova libertatea Națiunii, adică de a dezvolta condiții care să-i permită să-și exprime toată identitatea sa istorică și culturală particulară, adică să fie suveran prin Stat”.²⁶ Mesajul pe care credincioșii prezenți îl înțelegeau din aceste cuvinte pare unul de actualitate, în sensul în care Polonia nu părea nici pe deplin suverană, statul nu servea binele public, națiunea nu se putea realiza în propria ei identitate. Iar Sfântul Părinte a continuat la fel de elocvent: „Avem o situație geopolitică foarte dificilă. Avem o istorie foarte grea, mai ales în ultimele secole. Experiențele dureroase ale istoriei ne-au ascuțit sensibilitatea în domeniul drepturilor fundamentale ale omului și național: în special dreptul la libertate, de a fi suveran, la respectarea libertății de conștiință și religie și drepturile muncii umane...”²⁷

Mai îngrijorător pentru autorități era faptul că Ioan Paul al II-lea, rugându-se direct Fecioarei Maria, o făcea „pentru cei care suferă și pentru cei care provoacă suferința”, evident, potențând regimului. În aceeași rugăciune, Papa făcea trimitere la acordurile sociale din august 1980²⁸, cele care au statuat o serie de adevăruri, principii și realizări, o reînnoire morală și socială pe care acum le încredința spre păzire „Reginei Poloniei”. „Dă-ne ca nimic din ceea ce a fost adevărat și drept să nu piară. Dă-ne ca aceasta să devină materialul unei adevărate regenerări sociale și morale”, în care toată națiunea își punea speranțele. „Dă-ne ca dialogul social prin care națiunea și-ar putea recăpăta speranțele pentru o participare completă în determinarea formei vieții sale ca comunitate să fie din nou urmărit cu curaj.” În sfârșit, Ioan Paul al II-lea s-a rugat

²⁶ Giovanni Paolo II, *Liturgia Eucaristica A Jasna Góra per la Chiusura delle Celebrazioni Giubilari Omelia Del Santo Padre Giovanni Paolo II*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1983/documents/hf_jp-ii_hom_19830619_jasna-gora.html accesat 11.09.2023.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ La 14 august 1980, lucrătorii de la Șantierul Naval din Gdańsk, conduși de electricianul și activistul sindical Lech Wałęsa, au declanșat o grevă declanșată de condițiile de muncă proaste, salariile mici și represiunile guvernului comunist. Această grevă a devenit cunoscută sub numele de „Grevă din Gdańsk”. În urma negocierilor cu guvernul, în cele din urmă, la 31 august 1980, s-a semnat Acordul de la Gdańsk între lucrătorii greviști și guvern. Acordul a garantat drepturi sindicale și reforme ale condițiilor de muncă. Ca rezultat al acordului, Solidaritatea a devenit primul sindicat independent legal într-o țară comunistă. Aceasta a marcat un moment de cotitură în istoria Europei de Est și a constituit un semnal de început pentru alte mișcări de opoziție împotriva regimurilor comuniste din regiune. Cu toate acestea, în 1981, în urma îngrijorărilor Kremlinului și ale autorităților poloneze, regimul comunist din Polonia a introdus starea de război și a interzis Solidaritatea. Totuși, Sindicatul liber a continuat să existe și să activeze în subteran și a jucat un rol semnificativ în lupta împotriva regimului comunist, până la prăbușirea acestuia în 1989. Evenimentele din august 1980 au avut un impact major asupra devenirii istoriei recente a Poloniei și a Europei de Est.

și pentru cei care dețineau puterea politică, dar o putere care trebuia să izvorască din sprijinul populației, iar sprijinul nu putea fi obținut decât pe o singură cale, „*calea respectului față de om, conștiința sa și convingerile sale*”.²⁹

Disperat să obțină sprijinul popular, comunismul polonez a suferit, pentru a câta oară, un șoc și a recunoscut o înfrângere văzând că locurile importante ale istorie naționale și simbolurile ei nu aveau de-a face cu vreun reformator social radical, nu făceau trimitere la ideologie, ci, așa cum demonstra totul la Jasna Góra, erau legate de ceea ce definea cel mai bine ideea de polonitate, anume catolicismul.

Tot la Mănăstirea Jasna Góra, Papa a oficiat ritualul încoronării a patru icoane ale Fecioarei Maria. Prima dintre acestea, poate cea mai importantă datorită istoriei ei și a semnificației politice, a fost icoana Fecioara Binecuvântată, Maria a Harului, pictată în 1598 de Jozef Wolfowicz și amplasată în afara catedralei, deasupra mormântului nepoatei pictorului. Icoana o înfățișează pe Fecioară așezată pe tron cu Pruncul Iisus în brațe și cu panorama orașului Liov, așa cum arăta la acel moment, pe fundal. Icoana a devenit rapid un obiect de venerație pentru credincioși, mai ales după 1655, când mănăstirea a fost apărută cu succes împotriva atacurilor suedeze, ceea ce s-a dovedit a fi un moment de cotitură. Regele exilat Jan Kazimierz s-a întors la Liov, iar pe 1 aprilie 1656, împreună cu întreaga lui curte și credincioșii din zonă, a depus un jurământ solemn în fața icoanei, încredințându-i protecția națiunii, a coroanei polono-lituaniene și numind-o „Regina Coroanei Poloneze”, apoi icoana a fost purtată în procesiune solemnă și amplasată în altarul principal al catedralei. Până la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, icoana a rămas la Liov, dar când acesta a intrat în granițele Uniunii Sovietice, ea a fost mutată, în 1946, în biserica din Lubaczów, singurul oraș din fosta diocază de Liov care a rămas în granițele Poloniei. După ce a fost restaurată la Cracovia, în 1978, administratorul apostolic de la Lubaczów a insistat să o redea cultului public, ceea ce avea să se întâmple după această nouă încoronare de către Papa Ioan Paul al II-lea.³⁰

Icoana Maicii Domnului Binecuvântată de la Zielenice este o copie a celebrei icoane miraculoase Maica Domnului a Zăpezilor (*Salus Populi Romani*), aflată în Bazilica Santa Maria Maggiore din Roma. Ea a fost donată parohiei din Zielenice în 1613 și a fost amplasată în altar, iar faima acesteia și a puterilor miraculoase s-au răspândit rapid, astfel încât episcopul auxiliar din Cracovia a trimis o comisie care să investigheze miracolele. După ce a fost declarată oficial miraculoasă, în 1654, una dintre cele mai cunoscute minuni a fost aceea a vindecării căpitanului Castelului Sanok, Franciszek Szembek, care, în semn de mulțumire, a reconstruit biserica parohiei, un

²⁹ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report/153, *The Pope's Sociopolitical Comments During His 16-23 June 1983 Visit*, 30 June 1983, p. 3.

³⁰ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: The Second Leg of the Visit*, Munich, 16 June 1983, pp. 4-5.

edificiu care rezistă și astăzi și care devenise un sanctuar înfloritor, atrăgând numeroși pelerini.³¹ Încoronarea ei de către Papă, în 1983, a confirmat atașamentul credincioșilor care o venerau.

Icoana Maica Domnului a Victoriei din Brdow este, de asemenea, legată de evenimente importante din istoria Poloniei. Potrivit tradiției, icoana, care înfățișează o Madonă superbă, se afla în posesia lui Władysław II Jagiełło, Rege al Poloniei și Lituaniei, și în fața acesteia s-a rugat înainte de victoria celebră de la Grunwald (1410) în fața cavalerilor teutoni. Tot potrivit tradiției, în 1436, un membru al dinastiei Jagiełloniene, Władysław al III-lea Jagiełło, a donat icoana recent înființatei mănăstiri din Brdow. Cultul ei s-a răspândit la începutul secolului al XVII-lea, când călugării i-au dedicat un sanctuar, devenit loc de penitență și de obținere a unor indulgențe papale speciale. Continuând să înflorească, cultul icoanei Maicii Domnului a Victoriei a căpătat și alte semnificații, cum se întâmpla în secolul al XIX-lea când tinerii polonezi care plecau în Prusia sau America pentru a muncii erau încredințați protecției ei. După venirea comuniștilor la putere, aceștia au interzis pelerinajele la sanctuar, până în 1964.³²

Cea de a patra icoană încoronată de către Ioan Paul al II-lea a fost icoana Maicii Domnului a Păcii din Stoczek Warmiński, venerată în provincia Warmia încă din secolul al XVII-lea, când Episcopul Mikołaj Szyszkowski s-a rugat pentru sprijinul Maicii Domnului împotriva invaziei suedeze și a jurat să ridice un sanctuar pentru mulțumire. S-a ținut de promisiune și după ce suedezii au fost învinși a construit o capelă unde a așezat o copie a icoanei Maicii Domnului din Bazilica Santa Maria Maggiore de la Roma. Cultul ei s-a dezvoltat în anii comunismului, mai ales după ce Cardinalul Stefan Wyszyński, primat al Poloniei, a avut domiciliu obligatoriu la mănăstirea Stoczek, între 1953-1956. Rugându-se zilnic la această icoană, Cardinalul a compus un important imn-rugăciune (novena) pentru a marca un mileniu de la creștinarea Poloniei.³³

Chiar și un ceremonial ce ținea de tradiția catolică poloneză, cea de încoronare a unor icoane multenerate și importante pentru religiozitatea populară, era îngrijorător pentru apărătorii ideologiei oficiale. Istoria acestor icoane, simbolismul cu care erau înconjurată, faptul că li se atribuia acordarea unui ajutor decisiv în momente istorice critice, nu făceau decât să subrezească un pilon fundamental al comunismului: ateismul, contestarea oricărei dimensiuni și oricărui reper transcendent în istorie.

³¹ *Ibidem*, p. 5.

³² *Ibidem*, pp. 5-6.

³³ *Ibidem*, p. 6.

Noi beatificări. Biografii ale unor oameni obișnuiți

Papa Ioan Paul al II-lea a canonizat 482³⁴ de sfinți și a beatificat 1341³⁵ de fericiți, mai mult decât toți predecesorii săi la un loc, în ultimele două secole. Printre aceștia s-au numărat victime ale violențelor anticatolice de-a lungul anilor, martiri din timpul războiului civil spaniol, victime ale Revoluției Franceze, polonezi uciși în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, martiri din perioada modernă timpurie din Anglia, Scoția și Țara Galilor. Cu aceste canonizări, galeria de sfinți catolici a devenit realmente globală având în vedere originea lor: Coreea, Vietnam, China, Japonia, Thailanda, Etiopia, Uganda, Polonia, Lituania, Cehia, Ungaria, Croația, Ucraina, Bielorusia, Liban, Sudan, Columbia, Chile, Statele Unite ale Americii. Prin intermediul acestor canonizări și beatificări Sfântul Scaun a dorit să atragă atenția asupra unor persecuții anticatolice din partea unor regimuri ostile, să sublinieze anumite virtuți personale exemplare și, mai important, să folosească anumiți sfinți pentru a transmite mesaje clare într-un anumit context politic³⁶, ceea ce nu era o noutate pentru Vatican.³⁷ Vizitele în Polonia, atât cea din 1979, cât și cea din 1983, au inclus pe traseu locuri cu semnificație națională, politică și religioasă în directă conexiune cu anumiți sfinți și chiar Papa s-a referit la acești sfinți sugerând legătura cu situația în care polonezii se aflau sub comunism.³⁸

Sfinții pe care Papa Ioan Paul al II-lea i-a invocat ca modele, pentru a transmite mesaje sau pe care i-a canonizat în pelerinajele sale din 1979 și 1983, nu au fost aleși întâmplător, ci au cuprins în biografia lor momente sau acțiuni ce puteau fi acum reinterpretate într-un context politic și social foarte dificil pentru polonezi. Printre aceștia s-au numărat St. Wojciech, un episcop din Boemia care a fost misionar pentru slavii de Vest aflați pe teritoriul polonez în secolul IX.; St. Stanisław, episcop al Cracoviei în secolul XI, care a fost ucis

³⁴ Table of Canonizations during the Pontificate of His Holiness John Paul II, https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ELENCO_SANTI_GPIL.htm, accesat 02.07.2023.

³⁵ Table of Beatifications during the Pontificate of His Holiness John Paul II, https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ELENCO_BEATI_GPIL.htm, accesat 02.07.2023.

³⁶ James Ramon Felak, *Pope John Paul II, the Saints, and Communist Poland: The Papal Pilgrimages of 1979 and 1983*, in „The Catholic Historical Review”, Summer, 2014, Vol. 100, No. 3, pp. 555-556.

³⁷ Canonizarea Ioanei D'Arc, în 1920, de către Papa Benedict al XV-lea a fost pusă în legătură cu eforturile Vaticanului de a relua relațiile cu Franța. Declarația, în același an, a St. Ephraim of Syria ca Doctor Universal al Bisericii, avea legătură cu încercările de a transmite un mesaj comunităților de creștini răsăriteni din Orientul Mijlociu după Primul Război Mondial. John F. Pollard, *The Unknown Pope Benedict XV (1914-1922) and the Pursuit of Peace*, London, Wellington House, 1999, pp. 156, 196. În anii 1930, canonizările lui Thomas More și John Fisher erau exemple și semnale care atrăgeau atenția asupra persecuțiilor din Germania, Uniunea Sovietică și Spania. În sfârșit, în timpul pontificatului său, Paul al VI-lea a încercat să pună în lumină contribuția femeilor la istoria intelectuală a Bisericii, numindu-le pe Catherine of Siena și Teresa of Avila ca doctori ai Bisericii. James Ramon Felak, *op. cit.*, p. 556.

³⁸ *Ibidem*, p. 557.

pentru că l-a contestat pe un rege polonez; Sfânta Hedwiga, o ducesă din Silezia, fondatoare a numeroase mănăstiri, care și-a pierdut fiul în încercarea de a apăra Polonia și Europa de Mongoli; St. Maximilian Kolbe, un călugăr franciscan care și-a sacrificat viața atunci când s-a oferit voluntar să moară în locul unui alt deținut de la Auschwitz.³⁹

Încă de la începutul vizitei din 1983, unul dintre mesajele pe care Papa Ioan Paul al II-lea a dorit să îl transmită prin intermediul exemplului dat de sfinți a fost acela al victoriei morale a Binelui asupra Răului. A fost mesajul pe care l-a transmis chiar în prima predică publică, la Varșovia, dar cu care a și încheiat vizita, în predica de la Cracovia, în fața a circa două milioane de credincioși. La Varșovia, pe 17 iunie, insista că națiunea, comunitatea oamenilor are nevoie de o victorie morală așa cum individul are nevoie de una pentru a da sens vieții sale. „De aceea, pe tot parcursul secolului al XIX-lea, s-au depus eforturi susținute pentru reforme morale și recâștigarea independenței politice, care au survenit în urma Primului Război Mondial”. Victoriile și înfrângerile națiunii au rezonanțe profunde, spunea Ioan Paul al II-lea, și făcea apel pentru „a căuta căi de a obține victoria, nu de a se supune înfrângerii”.⁴⁰ Momentele dificile prin care Polonia trecea au fost cauza multor îngrijorări pentru Papă, care, deși nu le experimenta direct, simțea că este „profund implicat în întreaga experiență poloneză din ultimii ani, începând cu august 1980”, o experiență pe care Europa și lumea întreagă o urmărea cu interes. În acest punct, Ioan Paul al II-lea a făcut o legătură fundamentală între drepturile omului, renașterea națiunii poloneze și victoria morală. „Aceasta este chiar esența reînnoirii proclamate. Ceea ce este important este că ar trebui să existe o ordine matură în viața națională și publică, în care drepturile fundamentale ale omului să fie respectate. Doar o victorie morală este capabilă să reintegreze și să reunească societatea. O astfel de ordine ar putea fi în același timp o victorie a guvernanților și a guvernaților...”⁴¹ Între altele, acest țel putea fi atins prin dialog și înțelegere, singurele căi prin care națiunea se putea bucura pe deplin de drepturi civile și de structurile sociale și politice necesare propriilor nevoi. De aici, mai departe, statul ar fi putut avea sprijinul necesar al societății.

Ultima predică, cea de la Cracovia din 22 iunie, a fost în multe privințe punctul culminant al întregului pelerinaj, pentru că a rezumat și a valorificat toate temele abordate anterior de Suveranul Pontif, la care a adăugat o explicație cu privire la felul în care aceste teme ar fi trebuit să fie înțelese de către polonezi în acel „moment deosebit de dificil în istoria țării lor”. Predica a avut eminamente un conținut religios, fără remarcile cu privire la problemele și dificultățile curente din Polonia care apăruseră în alte predici și care generaseră un răspuns entuziast din partea credincioșilor. Papa a făcut o

³⁹ Ibidem, p. 558.

⁴⁰ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report/153, *The Pope's Sociopolitical Comments During His 16-23 June 1983 Visit*, 30 June 1983, p. 12.

⁴¹ Ibidem, p. 6.

legătură conceptuală și simbolică cu mesajul transmis încă din 1979, la precedentă sa prezență în Polonia natală. Atunci, mesajul fusese acela că numai prin credință și dragoste de aproape poate fi găsită puterea de a învinge răul. În vizita din 1983 Papa a reluat mesajul, dar a adăugat că o asemenea victorie a Binelui va fi dificilă și va necesita eforturi considerabile și timp îndelungat.⁴²

Papa și-a susținut argumentele făcând apel la viața și experiența unor călugări și călugărițe polonezi, recent beatificați. În timpul vizitei au fost beatificați Maica Urszula Ledochowska și doi călugări, Părintele Rafał Kalinowski și Adam Chmielowski (Fratele Albert). Toți trei au suferit persecuții politice, în special din partea rușilor, dar și numeroase și grele suferințe personale în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, când Polonia era împărțită între vecinii ei. Beatificarea lor a urmat după canonizarea în octombrie 1982 a lui Maximilian Kolbe, un călugăr ucis în lagărul nazist de la Oświęcim (Auschwitz)⁴³. De aceea, spunea Ioan Paul al II-lea, „*fiecare individ este chemat la o victorie similară, fiecare fiu și fiică a Poloniei care urmează exemplul sfinților și beatificaților săi. Ei, fiind înălțați la altare în patria lor, sunt semnul puterii care este mai puternică decât orice slăbiciune umană și mai puternică decât orice situație, chiar și cea mai dificilă, fără a exclude utilizarea violenței. (...) Maximilian, Rafał, Ursula și Albert, copiii acestei națiuni, au fost puternici în această credință, speranță și iubire (...) Ei, la rândul lor, au fost dați națiunii ca simboluri ale victoriei. Națiunea, ca o comunitate particulară de bărbați și femei, este, de asemenea, chemată la victorie, cu puterea credinței, speranței și iubirii, cu puterea adevărului, a libertății și a justiției*”.⁴⁴

Maica Urszula Ledóchowska a fost beatificată în data de 20 iunie 1983, la Poznań. Cunoscută ca fondatoare a unei congregații de călugărițe, numite călugărițele Ursuline, ea provenea dintr-o familie de nobili polonezi (deși se născuse în Austria) cu o lungă și puternică tradiție patriotică și catolică. Chiar în rândul familiei, înclinația spre sfințenie era evidentă. Sora acesteia, Maria Teresa Ledóchowska, o misionară în Africa și fondatoare a unei congregații numită după St. Peter Claver, fusese beatificată de Papa Paul al VI-lea în 1975; doi frați, Włodzimierz, membru al Ordinului Iezuit, și Ignacy, general în armata Poloniei, muriseră, de asemenea, „in odore sactitatis”; unchiul lor, Cardinalul Mieczysław Ledóchowski, fusese primat al Poloniei și un martir pentru cauza poloneză.⁴⁵

⁴² Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report/158, J.B. Weydenthal, *The Pope's Pilgrimage to Poland*, 8 July 1983, pp. 8-9.

⁴³ *Ibidem*, p. 9.

⁴⁴ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report/153, *The Pope's Sociopolitical Comments During His 16-23 June 1983 Visit*, 30 June 1983, pp. 12-13.

⁴⁵ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 8-9.

Maica Urszula, cu numele de botez Julia, s-a născut pe 17 aprilie 1865, în orașul austriac Loosdorf, unde tatăl, Antoni, se stabilise cu familia după ce fusese obligat să părăsească Polonia în urma insurecției antirusești din 1830. Abia în 1883 familia a putut să se întoarcă în Polonia și s-a stabilit la Lipnica Murowana, aproape de Bochina, în provincia Cracovia. Julia a intrat în Ordinul Ursulinelor la vârsta de 21 de ani. În 1889 a depus jurămintele de intrare în monahism, luând numele de Urszula. Cu o vocație evidentă de educator, a lucrat ca profesor la liceul administrat de călugărițe, iar în 1904 a devenit chiar director. Tot atunci a înființat un cămin pentru studenți, primul de acest fel din Polonia.

În 1907, cu binecuvântarea Papei Pius al X-lea, a plecat la Sankt Petersburg, unde a condus o casă a studentelor afiliată liceului Sfânta Ecaterina. Permanent supravegheată de poliția secretă, pe lângă îndatoririle ei de profesor a avut numeroase inițiative de ordin apostolic și ecumenic în rândul comunității poloneze și a intelighenției ruse.⁴⁶ În 1910 a înființat un internat pentru fete în Merentähti, în Golful Finlandei, care a devenit curând un centru spiritual și de binefacere pentru populația locală.

La începutul Primului Război Mondial, maica Urszula a fost expulzată din Imperiul Rus și a ajuns în Suedia, unde a s-a dedicat cu toată inima activității religioase și sociale în folosul comunității locale. A organizat un institut de limbi străine. De asemenea, a colaborat cu Comitetul Polonez pentru ajutorarea Victimelor Războiului, înființat de câștigătorul Premiului Nobel, romancierul Henryk Sienkiewicz. A călătorit prin Scandinavia, a ținut peste 60 de conferințe despre Polonia, cultura și istoria ei, dreptul ei la independență. În 1917 s-a mutat în Danemarca, unde a înființat un orfelinat pentru copiii emigranților polonezi și o școală de economie pentru fete.⁴⁷

În 1920 s-a întors în Polonia și s-a stabilit, cu un grup de călugărițe, la Pniewy, aproape de Poznań, care a devenit centrul congregației pe care a înființat-o în același an. Statutul noii congregații a fost înregistrat oficial de către Sfântul Scaun, în 1923. Scopul congregației era de a se dedica „*prin intermediul proiectelor educaționale și al serviciilor pentru ceilalți, în special celor suferinzi, singuri și abandonați care căutau sensul vieții*”.⁴⁸ Surorile congregației s-au implicat activ în viața națiunii și în încercarea de a reconstrui țara. O paletă largă de activități a cuprins instituții de educație, de la grădiniță până la educație superioară, activitate publicistică și, cel mai important, munca în comunitate, în zonele periferice ale orașelor, în fabrici și zonele subdezvoltate. În

⁴⁶ ***, M. Orsola (Giulia) Ledóchowska (1865-1939), https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_20030518_ledochowska_en.html, accesat 23.08.2023.

⁴⁷ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 8-9.

⁴⁸ ***, M. Orsola (Giulia) Ledóchowska (1865-1939), https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_20030518_ledochowska_en.html accesat 23.08.2023.

momentul morții maicii Urszula la 29 mai 1939, congregația înființată de ea număra 35 de case în Polonia, Italia și Franța și circa 800 de călugărițe.⁴⁹

În ziua beatificării la Poznań (20 iunie 1983), Papa nu a omis să strecoare în omilia sa câteva referințe ce puteau fi delicate din punct de vedere politic și potențial deranjante pentru autoritățile comuniste poloneze și sovietice. De pildă, Suveranul Pontif a subliniat că maica Urszula suferise persecuții politice în Imperiul Rus în timpul misiunii de la Sankt Petersburg, fiind chiar forțată să plece spre țările scandinave. Mai mult, Papa e evocat victimele din 1956, de la Poznań⁵⁰, în amintirea și onoarea cărora a vrut să îngenuncheze.⁵¹

Părintele Rafal Kalinowski a fost beatificat de Suveranul Pontif pe 22 iunie 1983, la Cracovia. Născut cu numele de Jozef, a renunțat la acesta când a devenit călugăr carmelit, în 1878. Kalinowski s-a născut într-o familie de nobili polonezi, în Vilnius, Lituania, pe 1 septembrie 1835. Orfan de mamă, a crescut într-un internat al fiilor nobililor polonezi, care era condus chiar de tatăl său, Andrzej. După absolvire a urmat studii de inginerie la Sankt Petersburg și s-a înrolat în armata rusă, ajungând la gradul de locotenent.⁵² În 1860, Kalinowski a cerut să fie transferat la Brześć nad Bugiem (Brest), iar apoi la Varșovia. Când polonezii s-au răsculat împotriva ocupației rusești, în 1863, el s-a alăturat insurecției și a ajuns Șeful Statului Major Polonez și ministru de Război. Luat prizonier de ruși, în 1864, a fost depozat de drepturile lui nobiliare și de proprietăți și condamnat la moarte, pedeapsă comutată în 10 ani de muncă silnică, în Siberia. Suferințele compatrioților săi l-au făcut să redescopere credința și să se apropie de practicile catolice de care se îndepărtase în anii din urmă. Pe drumul spre Siberia și-a împărțit mâncarea și banii cu alți deportați, câștigându-și numele de „apostol al binelui”. La Irkutsk, a ajutat la îngrijirea copiilor deportaților polonezi și a manifestat

⁴⁹ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 8-9.

⁵⁰ Principalele evenimente au avut loc la Poznań, în vestul Poloniei, și au început la 28 iunie 1956, când muncitorii din oraș au ieșit în stradă pentru a-și exprima nemulțumirea față de condițiile de muncă, salarii scăzute și starea generală de nemulțumire. Protestele au crescut în intensitate, iar revolta s-a extins și către alte orașe din Polonia. La 28 iunie 1956, s-a instituit legea marțială la Poznań iar guvernul a trimis forțele armate pentru a reprimă revolta. Confruntările au fost violente, iar mulți oameni au murit sau au fost răniți. Cu toate acestea, presiunea populară a dus la demisia ministrului apărării, mareșalul Konstantin Rokossovski, și la schimbarea compoziției guvernului polonez. Revoluția din octombrie 1956 a avut consecințe semnificative pentru Polonia și pentru blocul comunist în ansamblu. Deși mișcarea nu a reușit să răstoarne complet regimul comunist, a deschis calea pentru reforme și schimbări politice ulterioare în țară.

⁵¹ Giovanni Paolo II, *Omilia. Solenne Beatificazione di Madre Urszula Ledóchowska*, Poznań, 20 June 1983, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1983/documents/hf_jp-ii_hom_19830620_beatificazione-ledochowska.html accesat 26.08.2023.

⁵² Raffaele Kalinowski, *O.C.D. (1835-1907)*, https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_19911117_kalinowski_it.html accesat 23.08.2023.

interes pentru activitatea științifică a Societății Ruse de Geografie din Siberia.⁵³

La întoarcerea din exil, în 1874, Kalinowski s-a stabilit pentru scurt timp la Paris, unde a fost tutore pentru tânărul prinț August Czartoryski, fiul lui Władysław, unul dintre cei mai influenți lideri ai cercurilor de emigranți polonezi. Într-atât l-a influențat pe tânărul prinț, încât și acesta a ales să devină membru al comunității salesienilor fondată de Giovanni (Don) Bosco.⁵⁴ În 1877 a decis să se alăture Ordinului Carmelit, începându-și noviciatul în Graz (Austria). Un an mai târziu și-a depus jurămintele, luând numele de Raphael. La terminarea studiilor teologice și filosofice în orașul maghiar Gyor, (1878-1881), Kalinowski a fost consacrat preot în 1882, în mănăstirea poloneză Czerna, aproape de Cracovia, la vârsta de 47 de ani. Mănăstirea era în declin de ani buni, dar Kalinowski a readus-o la viață. Folosindu-se de cunoștințele ingineresti, a ajutat la construirea noii mănăstiri din Wadowice, unde s-a și stabilit, devenind un confesor renumit. De asemenea, a fost și vicar provincial pentru călugărițele carmelite.

Kalinowski a avut constant probleme de sănătate din cauza exilului siberian. A murit la Wadowice, pe 15 noiembrie 1907, și a fost înmormântat la Czerna. Procesul de beatificare a început în 1934. Interesant este că Wadowice era orașul natal al Papei Ioan Paul al II-lea, iar biserica unde părintele Kalinowski slujea era unul din locurile preferate de tânărul Wojtyła pentru retragere spirituală.⁵⁵

Adam Chmielowski (Fratele Albert) a fost beatificat tot pe 22 iunie 1983, la Cracovia. Deseori numit „Sfântul Francisc Polonez”, este cunoscut ca fondator al unei congregații religioase de călugări și călugărițe medici – Albertanii.

Chmielowski s-a născut pe 20 august 1845, în Igołomia, aproape de Cracovia. Pierzându-și ambii părinți încă din tinerețe, s-a alăturat la vârsta de 17 ani insurecției din 1863, îndreptată împotriva stăpânirii țariste, fiind rănit într-o luptă. Ca o dovadă de voință și rezistență, se spune că tânărul soldat a refuzat să fie anesteziat în timpul operației, un picior fiindu-i amputat în timp ce îl ajuta pe medic să facă lumină.

După rebeliune, Chmielowski a părăsit țara timp de 11 ani. Demonstrând talent la pictură, a studiat artele la Paris și München, împreună cu alți artiști polonezi – Henryk Siemiradzki, Józef Chełmoński și Aleksander Gierymski. La întoarcerea în Polonia, în 1875, a intrat în cercul elitei intelectuale a țării. Printre prietenii săi se aflau celebrități precum actrița Helena Modrzejewska

⁵³ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 9-10.

⁵⁴ Raffaele Kalinowski, O.C.D. (1835-1907), https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_19911117_kalinowski_it.html accesat 23.08.2023.

⁵⁵ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 9-10.

(cu numele de scenă american Modjeska) și viitorul câștigător la Premiul Nobel, romanicerul Henryk Sienkiewicz. Ca pictor, Chmielowski a devenit faimos ca precursor al impresionismului polonez, dar și ca teoretician și istoric de artă valoros (autor al lucrării „On the Essence of Art” publicată în 1876). La acel moment nimic nu anunța viitoarea sa convertire.⁵⁶ Frământat de gândul de a-L servi pe Dumnezeu, mai mult decât prin artă, în 1880, viața lui Chmielowski a luat o turnură neașteptată și dramatică, când pictorul a decis să părăsească viața seculară și să își înceapă noviciatul la Stara Wieś, în Ordinul iezuit. Totuși, experiența a fost o traumă și după șase luni a părăsit mănăstirea. Căzuse într-o depresie atât de adâncă încât a trebuit să fie spitalizat. Din dragoste de Dumnezeu și de aproape, Chmielowski a renunțat la succesul artistic, la bunăstarea materială, la ambientul aristocratic și a decis să trăiască printre săraci și asemenea lor pentru a-i ridica din mizeria materială și morală în care se găseau.⁵⁷ Abia șapte ani mai târziu a făcut o nouă încercare de a se călugări, intrând în al treilea Ordin al Sfântului Francisc, o ramură a franciscanilor, luându-și numele de Fratele Albert. Un an mai târziu (1888) a înființat propria congregație în Cracovia – Albertanii – pentru ajutorarea săracilor și bolnavilor. Călugării și călugărițele congregației au depus jurământul sărăciei și au renunțat la orice fel de proprietate, trăind și muncind împreună cu cei dezmoșteniți, alungați. Implicat deplin și fără compromisuri în misiunea caritabilă, suferind de cancer, fratele Albert a murit cu reputația unui sfânt în ziua de Crăciun 1916. La funeraliile sale au participat zeci de mii de oameni, episcopi, profesori universitari, magistrați, artiști, simplii locuitori ai Cracoviei.⁵⁸ În Polonia a rămas cunoscut ca părintele săracilor, iar pentru sărăcia voluntară pe care a îmbrățișat-o este numit „Sf. Francisc polonez din secolul XX”.⁵⁹

Procesul de beatificare a lui Chmielowski a început în plan local încă din anii 1930 și a continuat la Vatican începând din 1966. Papa Ioan Paul al II-lea s-a asigurat ca acest proces să nu mai întârzie. De asemenea, este interesant că figura spirituală a lui Chmielowski a reprezentat sursă de inspirație pentru una dintre primele piese de teatru ale lui Wojtyła, intitulată „Brat naszego Boga” (Fratele lui Dumnezeu) (1950).

În cazul ultimilor doi beatificați, predica Sfântului Părinte a conținut evocări cu unele trimiteri străvezii la dominația rusă (sovietică) din trecut și

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 10-11.

⁵⁷ ***, Alberto Adamo Chmielowski di Cracovia (1845-1916) fondatore dei Fratelli e delle Suore del Terz'Ordine di S. Francesco, Servi dei Poveri, https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_19891112_chmielowski_it.html accesat 25.08.2023.

⁵⁸ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 10-11.

⁵⁹ ***, Alberto Adamo Chmielowski di Cracovia (1845-1916) fondatore dei Fratelli e delle Suore del Terz'Ordine di S. Francesco, Servi dei Poveri, https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_19891112_chmielowski_it.html accesat 25.08.2023.

din prezent. Din toată biografia lor Papa a accentuat exact participarea la insurecția antirusească din 1863, pe care a caracterizat-o ca o „*dăruire de viață pentru prieteni și compatrioți*”. Ambii au avut ulterior de suferit din partea ocupantului rus, unul cu deportarea în Siberia, celălalt cu mutilarea. Ceea ce Suveranul Pontif transmitea ca fiind important pentru polonezi era că opoziția lor antirusească semnifica „*o etapă pe calea sfințeniei, care este eroismul pe tot parcursul vieții*”.⁶⁰

Vorbind despre experiențele și suferințele celor trei recent beatificați, Papa a atras atenția asupra caracterului normal, obișnuit al activității lor. Niciunul dintre ei nu avea putere, nu se bucura de prestigiu deosebit, nici nu posedea bogății; au fost oameni simpli. Sfințenia lor s-a reflectat nu atât în eroismul acțiunilor lor, cât în „*eroismul întregii lor vieți*”. Acest eroism, a subliniat Ioan Paul al II-lea, s-a bazat pe perseverență în eforturile de a trăi valori și principii creștine în toate aspectele muncii lor. De aceea ei erau „*simboluri ale victoriei morale*”. Accentul pe care Papa îl punează era pe această perseverență. O persoană sau un grup nu își vor dovedi întreaga dimensiune a calității lor printr-o acțiune singulară sau o demonstrație particulară la un moment dat, ci printr-o aderență continuă la valorile fundamentale ale credinței și culturii creștine. Chiar soarta națiunii poloneze depindea, în opinia Suveranului Pontif, de măsura în care aceste valori morale erau apărute și aplicate în viața publică.⁶¹ Acesta nu era un mesaj limitat la anumite evenimente și situații specifice, ci era un mesaj de o importanță durabilă, depășind dificultățile curente și suferințele imediate. Acesta era mesajul care Papa și-ar fi dorit să reziste în timp.

Sfânta Hedwiga de Silezia, Sfântul Maximilian Maria Kolbe, Sfântul Stanisław

Papa a vorbit și s-a folosit nu doar de aceste trei beatificări, ci și de sfinți deja cunoscuți și importanți pentru polonezi, precum **Sfântul Stanisław**, despre care vorbise și în vizita din 1979. În acel an se comemorau 900 de ani de la moartea sfântului, iar Ioan Paul al II-lea, aflat de puțin timp pe scaunul papal, a vrut să marcheze acest eveniment pentru unul dintre primii episcopi ai Cracoviei și protector al Poloniei de la mijlocul secolului al XIII-lea. Suveranul Pontif a considerat la acel moment că este o datorie ca prima vizită în țara natală să coincidă cu această sărbătoare, din mai 1979 și chiar le-a trimis un mesaj foștilor săi enoriași din Cracovia în care îl descria pe Sfântul Stanisław drept „*standardul celor mai elementare drepturi ale omului și ale națiunii*”. Dar guvernul polonez de la acea dată nu a agreat mesajul și a cerut

⁶⁰ Giovanni Paolo II, Omilia. Solenne Beatificazione di Padre Raffaele Kalinowski e di Fratello Alberto Chmielowski, Cracovia, 22 June 1983, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1983/documents/hf_jp-ii_hom_19830622_beatificazione-kalinowski_chmielowski.html accesat 27.08.2023.

⁶¹ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report/158, J.B. Weydenthal, *The Pope's Pilgrimage to Poland*, 8 July 1983, pp. 9-10.

ca pasajele neconforme să fie eliminate din presa catolică poloneză, iar după mai multe schimburi de replici cu Vaticanul, a cerut ca vizita să se deruleze într-un alt moment, într-o altă atmosferă. Deci, un episcop din secolul al XI-lea, asasinat pentru că se opusese unui monarh tiran, încă era o amenințare pentru liderii comuniști ai Poloniei și un simbol al conflictului dintre Biserică și stat.⁶²

Pentru un cititor neavizat, povestea vieții Sfântului Stanisław pare să fie un amestec ciudat de întâmplări reale și legende, nu mult deosebită decât cea a lui Thomas Becket: un ierarh medieval care sfidează puterea seculară în apărarea unor idealuri religioase și morale și este asasinat pentru aceasta. Deși mai cunoscut decât omologul englez, Arhiepiscopul de Cracovia, Stanisław Szczepanowski a rămas pentru conașionalii lui un simbol al curajului civil și al zelului religios, dar și al identității naționale.⁶³

Dovezile istorice concrete despre viața și realizările Sfântului Stanisław sunt greu de găsit și de organizat într-o expunere riguroasă. Totuși, există suficiente dovezi pentru a plasa nașterea acestuia între 1023 și 1030, într-o familie înstărită din satul Szczepanowo, aproape de Bochnia, în provincia Cracovia. A trăit la începutul domniei primei dinastii poloneze, a Piaștilor: Regele Cazimir Restauratorul și Regele Bolesław al II-lea cel Îndrăzneț, ultimul fiind presupusul lui asasin. După finalizarea studiilor la Gniezno și posibil la Paris, Stanisław s-a stabilit la Cracovia pentru tot restul vieții, devenind episcop în 1072. Șapte ani mai târziu, în primăvara anului 1079, a avut parte de o moarte violentă pentru că a contestat conducerea tiranică a lui Bolesław și este considerat de unii un martir, iar de alții un trădător. Nici data exactă a morții (11 aprilie, 11 mai sau 8 mai), nici circumstanțele exacte nu sunt stabilite cu precizie. Se spune că ar fi fost ucis chiar de mâna regelui sau doar la comanda acestuia după ce a fost acuzat de trădare. A fost moartea sa un asasinat sau o execuție publică în urma unui proces? Părerile sunt împărțite.⁶⁴

În plan politic există un consens că Bolesław a fost un rege important și puternic, care a avut merite deosebite în a stabili un control ferm și centralizat asupra întregii țări, când aceasta era încă fragmentată de facțiuni păgâne și anarhie feudală.⁶⁵ Nu a reușit însă să își controleze propria personalitate,

⁶² Gabriel Stelian Manea, *The End of a Communist Imperial Illusion. The First Visit of Pope John Paul II in Poland 1979*, in Emanuel Plopeanu, Gabriel Stelian Manea, Metin Omer (eds.), *The Empire. Between Dispute and Nostalgia*, Peter Lang, Berlin, 2021, p. 219.

⁶³ John Paul II, *Holy Mass in Honor of Saint Stanislaus. Homily of His Holiness John Paul II*, Cracovia, 10 iunie 1979, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1979/documents/hf_jp-ii_hom_19790610_polonia-cracovia-blonia-k.html accesat 27.01.2024.

⁶⁴ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, p. 4.

⁶⁵ Jerzy Lukowski, Hubert Zawadzki, *A Concise History of Poland*, Cambridge University Press, 2001, p. 6.

dominantă, tiranică și excesiv de crudă. Problemele au apărut în 1077, când Bolesław a început o lungă expediție militară în Rusia pentru a impune pe tronul de la Kiev un apropiat de familie. În lunile cât a întârziat acolo, fără un motiv politic clar, într-un oraș opulent și bucurându-se de plăcerile vieții, o răscoală a izbucnit în Polonia. Temându-se pentru soarta familiilor lor și a averilor, unii dintre cavaleri l-au părăsit în secret pe rege și s-au întors în Polonia, iar Bolesław a reacționat cu violență extremă atât împotriva rebelilor, cât și a cavalerilor dezertori. Potrivit legendei, a pedepsit și femeile vinovate de adulter luându-le copiii, aceștia fiind alăptați de cățele, iar puii de câini de femeile adulterine.⁶⁶

Pentru a înțelege momentul morții Sfântului Stanisław e nevoie de a contura contextul european, acela al unei mari controverse între puterea seculară și cea spirituală, cunoscută drept disputa asupra investiturii, adică numirea episcopilor în scaunul de ierarhi și acordarea de proprietăți în schimb pentru loialitatea față de coroană. Protagonistii au fost Papa Grigore al VII-lea și împăratul german Henric al IV-lea. Marele reformator Grigore al VII-lea a fost cel care a formulat pentru prima dată, prin edictul din 1075 cunoscut drept *Dictatus Papae*, un principiu revoluționar atunci, acela al supremației puterii spirituale în fața conducerii temporale. Acesta a oferit papilor până și dreptul de a înlătura împărați dacă erau nedemni din punct de vedere moral pentru oficiul lor și a proclamat o independență totală a ierarhiei bisericești față de conducătorii locali. Papa Grigore al VII-lea și-a pus în aplicare teoria foarte curând, excomunicându-l pe împăratul german în 1076, eliberându-i pe supușii lui de datoria de ascultare a ordinelor imperiale. Rezultatul a fost umilirea publică a lui Henric al IV-lea, un an mai târziu la Canossa.⁶⁷

Sfântul Stanisław cunoștea acest principiu, fiind vizitat de doi legați papali la scurt timp după emiterea edictului, iar Bolesław s-a poziționat de partea papalității în aceasta dispută, fiind considerat un aliat important la Roma și primind o binecuvântare papală pentru planificata lui încoronare. El a primit coroana Poloniei la Gniezno, în ziua de Crăciun a anul 1076, ceea ce făcea ca fiul lui, Mieszko, să fie primul în linia de succesiune, iar fratele lui Bolesław, Władysław Herman, să fie exclus. Acesta din urmă, încurajat de împăratul german și de regele Boemiei Vratislav, s-a răzvrătit împotriva propriului frate, fiind sprijinit de o conspirație a unor cavaleri din Cracovia, în care se pare că era implicat, ca membru sau chiar ca lider al ei, chiar Episcopul Stanisław. Potrivit acestei versiuni, Regele l-a convocat pe Episcop la o audiență în fața tronului, l-a acuzat de trădare și l-a condamnat să îi fie tăiat membrele. Severitatea sentinței avea rolul de a-i descuraja pe

⁶⁶ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, p. 5.

⁶⁷ Uta-Renate Blumenthal, *The Investiture Controversy: Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century*, University of Pennsylvania Press, 1988, pp. 113-127.

conspiraționiști, dar avut un efect cu totul opus, generând o revoltă, astfel încât Regele a trebuit să fugă în Ungaria împreună cu familia. Nu se cunosc cu exactitate nici locul, nici data morții Regelui Bolesław. Unele legende spun că s-a călugărit și a făcut penitență ani de zile până să moară într-o mănăstire. Alte versiuni susțin că la scurt timp după ce a ajuns la Buda a fost otrăvit de asasini trimiși din Polonia.⁶⁸

Cât îl privește pe Stanisław, destinul și misiunea lui pare că au început abia după moarte, așa cum se întâmplă de obicei cu sfinții. La scurt timp după execuție sau asasinat, legendele despre faptele și moartea lui au început să prolifereze și să circule zvonuri despre tot felul de miracole. Prima relatare înregistrată despre moartea lui a fost scrisă la 30 de ani distanță, de către Gallus Anonymus, un cronicar de la curtea lui Władysław Herman. Acesta a trecut rapid peste evenimentele care au dus la moartea lui Stanisław, notând doar că nici Episcopul, nici Regele vindicativ nu sunt totalmente inocenți. Potrivit lui Gallus, Regele l-a condamnat pe Stanisław să îi fie tăiate membrele pentru trădare și nu existau argumente care să susțină un asasinat. O altă tradiție, apărut la circa 150 de ani de la moarte, îi aparține unui canonic din Cracovia, Wincenty Kadłubek, fiind influențată de povestea lui Thomas Becket din 1170. Această tradiție povestește că Stanisław a fost asasinat de Rege și de ajutoarele lui în timp ce Episcopul săvârșea Mesa în Capela Sfântul Mihail de pe dealul Skalka din Cracovia. Ea îl descria pe martir ca un predicator neînfricat care îl condamnă pe rege pentru viața imorală și pentru conducerea tiranică. Această versiune a lui Kadłubek despre viața și martirajul lui Stanisław a deschis drumul spre canonizare. În 1250, Episcopul Cracoviei, Prandota, a trimis o delegație papei cerând canonizarea predecesorului său. Trei ani mai târziu, pe 8 septembrie 1253, Papa Inocențiu al IV-lea l-a proclamat sfânt, iar într-o bulă papală din 17 septembrie 1254 l-a declarat sfânt protector al Poloniei. Deja pe 8 mai 1254, relicvele sfântului a fost transferate solemn la Catedrala Wawel, într-o ceremonie la care a participat legatul papal, numeroși prelați, zeci de prinți polonezi și străini și mii de pelerini.⁶⁹

Mormântul lui Stanisław din Catedrala Wawel și Capela Skalka au devenit rapid sanctuare naționale. Cracovia devenind clar capitala țării, iar Catedrala Wawel locul de încoronare al regilor poloni, a devenit o tradiție ca fiecare monarh să urce dealul Wawel și Skalka în ajunul încoronării pentru a cere binecuvântarea sfântului. Mai mult, în câteva momente majore, suveranii s-au rugat la Sfântul Stanisław în mod public, așa cum a făcut Władysław II Jagiełło înaintea celebrei lupte de la Grunwald, când i-a învins pe cavalerii teutoni. Zeci de steaguri au fost capturate atunci de la inamic și au fost depuse

⁶⁸ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, p. 5.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 6.

în jurul mormântului sfântului ca semn de mulțumire pentru sprijinul acordat.⁷⁰

O altă legendă, potrivit cărei corpul fără membre al sfântului a fost vindecat de patru vulturi, a devenit foarte populară printre polonezi în timpul dezintegrării țării și a partiției. Legenda a indus ideea că națiunea va fi reunită, așa cum s-a întâmplat cu corpul Sfântului Stanisław. Timp de secole sanctuarele Cracoviei au devenit cele mai importante altare al Poloniei, atrăgând nenumărați pelerini. Procesiunea anuală de la Wawel la Skalka a devenit un eveniment național, cu mii de credincioși însoțind relicvele purtate de prelați.⁷¹

Cracovia a trăit mereu în umbra mormântului Sfântului, iar procesiunea anuală era parte integrantă a vieții religioase a orașului. Cât timp a fost Arhiepiscop al Cracoviei, timp de 14 ani, Ioan Paul al II-lea a condus mereu procesiunea și a purtat personal relicvele. Interesul pentru predecesorul lui a fost demonstrat de faptul că la insistențele lui, craniul Sfântului Stanisław (păstrat ca o relicvă prețioasă într-o cutie de argint) a fost examinat în 1965 de o comisie științifică, pentru a stabili dacă a fost asasinat sau executat. Concluziile experților au confirmat prima variantă. Tot Papa, pe vremea când era arhiepiscop, a lansat în 1972 șapte ani de rugăciune în toate parohiile poloneze, pentru a marca 900 de ani de la martirajul lui Stanisław. În sfârșit, potrivit unor surse, în momentul în care a fost ales papă, prima intenția a fost aceea de a lua numele de Stanisław, până să se decidă pentru Ioan Paul al II-lea.⁷²

Sfânta Hedwiga de Silezia este un alt asemenea exemplu. Fiica unei familii bavareze importante, s-a căsătorit cu Henric cel Bârbos de Silezia, un membru al dinastiei poloneze a piaștilor, confruntat cu fragmentarea feudală a regatului și cu pericolul invaziei. Soțul ei a reușit să controleze Ducatul Poloniei Mari, centru statului polonez medieval, iar unul dintre fii ei a murit eroic luptând împotriva mongolilor în bătălia de la Legnica, din 1241.⁷³ Ioan Paul al II-lea a vorbit pe larg despre Sfânta Hedwiga la finalul unei slujbe ținută la Wrocław, în Silezia. El s-a referit la calitățile și la realizările sfinte ale acesteia – o soție și o mamă exemplară, fondatoare a unei mănăstiri, un exemplu de dragoste și credință evanghelică. Mai important, el a subliniat două dimensiuni ale vieții și cultului Sfintei Hedwiga care aveau o relevanță particulară pentru identitatea națională a polonezilor: locul Poloniei în Europa și relațiile Poloniei cu vecinii.

În primul rând, figura Sfintei Hedwiga îi unea pe polonezi și pe germani în mai multe feluri. Ca o bavareză care s-a căsătorit cu un prinț polonez, s-a mutat în Silezia și a născut copiii familiei regale poloneze, Sfânta reprezenta,

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Gabriel Stelian Manea, *op. cit.*, p. 219.

⁷³ James Ramon Felak, *op. cit.*, p. 565.

potrivit Papei, o fiică a națiunii germane care a devenit mama Piaștilor polonezi și în felul acesta a intervenit pentru reconcilierea dintre cele două națiuni vreme de șapte secole. Papa s-a folosit de rolul de mediator al sfintei pentru a sublinia că o condiție necesară pentru reconcilierea dintre națiuni erau recunoașterea și respectul pentru drepturile tuturor națiunilor – mai exact, dreptul de a exista, autodeterminarea, dreptul unei culturi distincte și dreptul la o dezvoltare diversificată. Mai mult, Suveranul Pontif a mers mai departe și a interpretat sprijinul acordat de sfântă drept o „*normalizare eclesiastică*” a vestului Poloniei după al Doilea Război Mondial. El a amintit o remarcă sugestivă a Cardinalului Bolesław Kominek de Wrocław, din 1967, făcută în ajunul zilei Sfintei, mai exact faptul că statuia acesteia, amplasată pe podul Tumski din Wrocław, care leagă malurile estic (polonez) cu cel vestic (german) ale râului Oder le amintește trecătorilor că toți sunt frați indiferent de malul pe care locuiesc.⁷⁴

Pe lângă rolul de a-i apropia pe polonezi și germani, Sfânta Hedwiga a contribuit și la conturarea unei imagini de sine a polonezilor. Așa cum explica Papa, inspirând curaj fiului ei, prințul Henric cel Pios, în lupta împotriva mongolilor, ea a întărit ideea unei Polonii ca „zid al Creștinătății”, o țară care absoarbe atacurile invadatorilor dinspre Est pentru a-i feri pe creștinii din Vest.⁷⁵ Or, dinspre Est au venit și sovieticii.

În sfârșit, **Sfântul Maximilian Maria Kolbe**, se născuse pe 8 ianuarie 1894 într-un sat din Polonia Centrală, Zduńska Wola (la acea dată în Imperiul Rus). Kolbe a intrat în Ordinul Franciscan în 1910 iar în 1912 și-a început studiile de teologie și filosofie la Universitatea Pontificală Gregoriană. A fost hirotonit preot în 1918, având o devoțiune ferventă pentru Fecioara Maria și contribuind masiv la afirmarea mișcării mariane internaționale. Întors în Polonia, a fondat o publicație catolică ce a devenit foarte populară, „*Rycerz Niepokalanej*”, cu apariție lunară.⁷⁶ În timpul vieții, activitatea sa a fost foarte apreciată de Biserică. În primul rând, era foarte eficient în a folosi mijloacele media moderne pentru a răspândi mesajul creștin. În al doilea rând, a contribuit la înființarea unei comunități de frați la Niepokalanów⁷⁷, lângă

⁷⁴ *Ibidem*, p. 566.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Poland on the Eve of Papal Visit: Itinerary, Preparations, First Leg*, Munich, 14 June 1983, p. 11.

⁷⁷ Situată în apropierea orașului Teresin, la circa 40 km de Varșovia, mănăstirea a fost fondată în 1927, și s-a dezvoltat foarte rapid, devenind una dintre cele mai mari mănăstiri catolice din lume, în anii 1930. Atunci adăpostea aproape 800 de oameni, dintre care 650 de călugări franciscani și 120 de seminariști. Activitatea editorială de la Niepokalanów o deosebea de alte comunități monastice. Principala publicație, „*Rycerz Niepokalanej*”, ajunsese la un tiraj de un milion de exemplare în 1939 iar ediția pentru copii, la circa 100.000 de exemplare. Tot aici apărea și un cotidian, „*Maly Dziennik*”, înființat în 1935, și care a devenit foarte influent în rândul staturilor inferioare ale societății, modelându-i mentalitatea. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, toate publicațiile și-au încetat apariția, iar mănăstirea a devenit

Varșovia, unde circa 700 de tineri din diferite ordine religioase lucrau împreună și derulau activități educative, editare de publicații și alte misiuni. În al treilea rând, a derulat o activitate similară și în Japonia, între 1930-1936, unde a înființat o comunitate de surori. Revenit în țara natală, a fost numit superior al Mănăstirii Niepokalanów, pe care o fondase, conducând, în același timp, activitatea publicistică a Bisericii Catolice. Toate acestea au pălit, însă, în comparație cu sacrificiul suprem pe care l-a făcut atunci când a fost arestat de Gestapo, în 1939, apoi februarie 1941, și ucis la Auschwitz, în august 1941. Când un prizonier a evadat din lagăr, administrația nazistă a ales la întâmplare zece polonezi care să fie înfometați până la moarte într-un buncăr special. Când unul dintre polonezii aleși pentru această formă de execuție, Franciszek Gajowniczek, a implorat pentru viața sa, Jolbe s-a oferit să îi ia locul, iar naziștii au fost de acord. A petrecut următoarele șaisprezece zile în buncăr, unde s-a îngrijit de ceilalți deținuți înfometați pe măsură ce mureau unul câte unul. În a șaisprezecea zi, lui Kolbe i s-a injectat acid carbolic și a murit ca martir.⁷⁸ Vestit printre polonezi și nu numai pentru curajul său, Kolbe a fost beatificat în 1971, fiind prima victimă a naziștilor beatificată de Biserica Catolică și ulterior canonizat de către Papa Ioan Paul al II-lea, în 1982.⁷⁹

adăpost pentru mii de refugiați, mulți dintre ei evrei. Activitatea editorială a reînceput după război, când, la mijlocul anului 1945, „Rycerz Niepokalanej” și-a reînceput apariția, ajungând la tiraje de 750.000 de exemplare lunar. Dar anii stalinismului au curmat această renaștere de scurtă durată, iar publicația a fost suprimată total în 1952. În 1983, mănăstirea adăpostea 12 preoți și 190 de frați care cultivau și întrețineau memoria Sfântului Maximilian Maria Kolbe colectând obiecte care au aparținut acestuia, publicând cărți și producând diferite articole devoționale. De asemenea, întrețineau un mic spital, o brigadă de pompieri și un seminar preoțesc. *Ibidem*, p. 13.

⁷⁸ James Ramon Felak, *op. cit.*, p. 567.

⁷⁹ Canonizarea lui a fost foarte controversată. În primul rând, Kolbe a fost canonizat ca martir. Totuși, dat fiind că el nu fusese omorât propriu-zis pentru credința lui, o comisiei consultativă specială, înființată la solicitarea Papei, a concluzionat că moartea lui nu îndeplinea condițiile tradiționale pentru martiraj. Ioan Paul al II-lea a trecut peste aceste recomandări și l-a canonizat ca martir. În al doilea rând, canonizarea lui a deranjat un număr de lideri și organizații evreiești din întreaga lume, provocând reacții ce au mers până la defăimarea Sfântului. Acești critici arătau, cu îndreptățire, că activitatea publicistică derulată de Kolbe la Niepokalanów a inclus și editarea celui mai antisemit periodic catolic din Polonia interbelică, care accepta inclusiv propaganda antievrească cuprinsă în „Protocoalele înțelepților Sionului”. Apărătorii lui Kolbe, pe de altă parte, au arătat că numai 31 din cele 1006 scrieri semnate de acesta măcar îi menționează pe evrei, că i-a combătut pe cei din anturajul său care încurajau animozitățile antievreiești. Că a adăpostit sute de evrei la Niepokalanów atunci când a început războiul și că criticile lui la adresa evreilor nu au instigat la violență și nu îi viza pe evreii tradiționali și religioși, ci pe cei moderni, secularizați, pe care îi considera că sunt în alianță cu Francmasonerii împotriva Bisericii Catolice. În al treilea rând, canonizarea lui Kolbe a venit la mai puțin de o lună după foarte mediatizata audiență privată a Papei cu Yasser Arafat, liderul

Sfântul Maximilian Kolbe a fost intens invocat de către Ioan Paul al II-lea în timpul vizitelor sale în Polonia din 1979⁸⁰ și 1983. În aceasta din urmă, Papa a vizitat Niepokalanów, a consacrat o nouă biserică închinată Sfântului la cartierul industrial al Cracoviei, Nowa Huta și a celebrat recenta lui canonizare. El a asociat sacrificiul lui Kolbe cu un verset din Evanghelia după Ioan, „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi”⁸¹ și a continuat spunând că „aceasta este victoria noastră - credința”; „păstorul cel bun își dă viața pentru fratele lui”; „am trecut de la moarte la viață pentru că ne iubim unul pe altul... Cunoaștem ce este iubirea pentru că El și-a da viața pentru noi. Și noi trebuie să ne dăm viața pentru alții”.⁸² În opinia Papei, moartea lui Kolbe și a altora în lagărul de la Auschwitz reprezenta o victorie a credinței, a iubirii, a demnității umane, așa cum lagărul era asociat cu „Golgota timpurilor noastre” și a adăugat că acest martiraj a fost rezultatul „unei ideologii nebune”, potrivit căreia „drepturile individuale ale omului sunt subordonate cerințelor sistemului, dar subordonate într-o manieră nemiloasă, astfel încât ele nu există”. Aceste remarci au fost reluate și întărite la Niepokalanów, în 1983, într-o alt moment de disperare pentru polonezi, perioada post-Solidaritatea și a legii marțiale. Papa a folosit momentul pentru a-l asocia pe Kolbe cu lunga istorie de suferințe ale Poloniei, începând de la ștergerea ei de pe harta Europei de către Austria, Rusia și Prusia la finalul secolului al XVIII-lea, până la ocupația nazistă din 1939, toate partițiile, deportările, lagărele de concentrare și alte brutalități suferite. În viziunea lui, toate aceste suferințe au creat contextul pentru actul de milă, iubire și curaj a lui Kolbe. Suveranul Pontif a accentuat că Kolbe nu a murit, ci și-a dat viața, nu a fost o victimă pasivă, ci a ales să își dea viața pentru o cauză binecuvântată, demonstrând ceea ce Iisus Hristos spunea că nu este „mai mare dragoste decât aceasta”. Ceea ce Papa dorea să le transmită polonezilor prin acest exemplu era să nu se lase copleșiți de rău, ci să învingă răul cu bine, citându-l pe Sfântul Apostol Pavel.⁸³ Tonul și ideile predicii papale de la Niepokalanów erau alese special pentru vremurile întunecate pe care le traversau polonezii, dar dacă sfinți precum Kolbe au putut aduce lumina chiar în mijlocul lagărului nazist, dacă au putut să promoveze iubirea creștină în timpuri critice, cu siguranță și polonezii din 1983 ar fi putut să lumineze epoca legii marțiale a lui Jaruzelski. Mai mult, Papa aprecia că Sfântul Maximilian Kolbe nu era important prin sacrificiul său doar pentru trecutul și prezentul polonezilor, ci pentru umanitate în întregime. Papa l-a numit „sfântul patron al secolului nostru dificil”, care „prin

Organizației pentru Eliberarea Palestinei ceea ce, din nou, nu ajută la îmbunătățirea relațiilor dintre catolici și evrei. *Ibidem*, p. 568.

⁸⁰ Gabriel Stelian Manea, *op. cit.*, *passim*.

⁸¹ Evanghelia după Ioan 15:13.

⁸² James Ramon Felak, *op. cit.*, p. 569.

⁸³ „Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele”. Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel 12:21.

moartea suferită a afirmat într-un fel foarte elocvent drama umanității în secolul XX”.⁸⁴

Nu era o noutate ca Papa să se folosească de biografia sfinților canonizați, pentru a pune presiune pe liderii polonezi cu privire la diferite aspecte ale realității politice și sociale. Evident, în primul rând, a atacat ateismul și secularismul regimului, militând pentru evanghelizare și catehizare. Viața și activitatea sfinților au fost folosite ca pildă pentru a afirma importanța ierarhiei ecleziastice în istoria politică și spirituală a Poloniei, mai ales în momentele în care independența era amenințată și pentru a încuraja episcopii să apere Biserica și credința. Sfântul Stanisław era, în opinia lui Ioan Paul al II-lea, cea mai fericită sinteză a patriotismului și credinței.⁸⁵

În al doilea rând, acești sfinți erau exemple concludente pentru a contesta apartenența Poloniei la Estul sovietic și pentru a submina atitudinea antioccidentală a regimului. Papa a subliniat legătura pe care Polonia creștină o avea cu Occidentul, legătură de care s-a bucurat vreme de un mileniu și s-a folosit de sfinți pentru a atrage atenția asupra acestui fapt.⁸⁶ Discursul Papei în acest sens era foarte problematic pentru comuniști. Subliniind rolul Sfintei Hedwiga, Suveranul Pontif accentua, de fapt, rolul polonezilor de *antemurale christianitatis*, încercând să apere Europa Creștină Occidentală în fața invaziilor răsăritene, reprezentate în secolul al XIII-lea de mongoli, iar în secolul XX de sovieticii fără Dumnezeu. Un astfel de apel trecea dincolo de diviziunea provocată de Războiul Rece în Europa, ceea ce nu era confortabil pentru comuniști. La fel de stingheritoare pentru liderii comuniști ai momentului era readucerea aminte, în mod repetat, a suferințelor istorice ale polonezilor, dat fiind faptul că pentru mulți polonezi, Rusia în trecut și Uniunea Sovietică în prezent erau cauza suferințelor lor.⁸⁷

Exemplul sfinților era și o modalitate indirectă de a contesta puterea statului comunist. Traversând istoria poloneză de la Sfântul Stanisław la Maximilian Kolbe, Ioan Paul al II-lea făcând o serie de comentarii care puteau fi interpretate ca subminând regimul și ideologia comuniste. Atunci când spunea că Sfântul Stanisław a murit în apărarea ideii că un lider politic nu este deasupra legii, Papa făcea trimitere la un principiu democratic pe care niciun comunist nu îl practica. Atunci când afirma că Maximilian Kolbe a murit în 1941 ca victimă a unei ideologii care subordonează drepturile persoanei față

⁸⁴ James Ramon Felak, *op. cit.*, p. 570.

⁸⁵ *Ibidem*, pp. 570-571.

⁸⁶ Exemplele istorice în acest sens se refereau la întâlnirea pe care liderii polonezi au avut-o cu împăratul german și cu emisarii papali la mormântul lui Wojciech, la Poznań, în anul 1000; comparația făcută între lupta Sfântului Stanisław cu regele său și confruntarea dintre Becket și Papa Grigore al VII-lea cu liderii seculari; rolul ducesei bavareze Hedwig, căsătorită cu un prinț polonez, care și-a încurajat fiul să reziste mongolilor în momentul invaziei lor dinspre Est către Occidentul creștin.

⁸⁷ James Ramon Felak, *op. cit.*, p. 571.

de nevoile sistemului, o asemenea subordonare se putea aplica la fel de bine comunismului și nazismului.⁸⁸

Nu în ultimul rând, Papa a combătut pesimismul, letargia și disperarea polonezilor care trăiau sub comunism, mai ales după momentul interzicerii Solidarității. În viziunea lui, viața izvorăa chiar din suferință și moarte, așa cum Iisus Hristos a învățat prin predicile lui, prin patimi, moarte și înviere. Sfinții invocați de Papă erau mărturii în acest sens. Stanisław a murit apărând o ordine morală, demonstrând maturitatea Bisericii din Polonia și inspirând curaj pentru episcopii polonezi din trecut și din prezent; Sfânta Hedwiga și-a sacrificat fiul pentru a feri Vestul Europei de invazie și ocupație.⁸⁹ Renașterea din suferință era povestea însăși a Poloniei, așa cum își înțeleg polonezii istoria: o țară împărțită în 1795, ocupată vreme de aproape 125 de ani, renăscută în 1918, ocupată de Hitler și Stalin în 1939 și înviată în 1945.

Prin urmare, Papa a subliniat importanța comuniunii cu sfinții pentru polonezi. Viața și moartea acestora nu erau doar lecții despre credință și istorie, nu erau doar exemple de virtuți și principii care meritau apărute. Sfinții erau și intermediari, iar Papa s-a rugat acestora pentru nevoile speciale ale polonezilor apăsați de patru decenii de conducere comunistă. Pelerinajul Papei în țara natală subliniază atașamentul și accentul pe care l-a pus pe importanța sfinților de-a lungul întregului pontificat, ceea ce era în consonanță cu credința majoritară a polonezilor pentru care sfinții sunt figuri centrale ale istoriei lor și ale felului în care se auto-percep. De aici și convingerea că exemplul sfinților era, pe de o parte, o provocare majoră pentru conducerea comunistă poloneză, iar pe de altă parte putea aduce speranță și alinare pentru compatrioții nevoiți să îndure nedreptatea comunistă.

Proletari, dar credincioși

În mintea oricărui fanatic comunist, o ideologie a proletarilor trebuia, invariabil, să facă din aceștia oameni noi, ancorați în imanentul vieții fizice, biologice și mecanice, fără nicio aspirație și niciun sentiment al transcendentului, părți componente ale unei inginerii sociale animate de instincte și nevoi primare, lipsiți de spiritualitate și imuni la religiozitate. Nu doar imuni, ci luptători angajați pe calea ateismului. Și în această sferă, ca în multe altele, comunismul s-a înșelat fundamental și a ratat masiv.

Pe lângă sfinți ale căror canonizări erau cel puțin stânjenitoare pentru autorități, dacă nu de-a dreptul deranjante ideologic, Papa a mai insistat pentru anumite detalii ale pelerinajului său care erau pline de semnificație. De exemplu, Piekary Śląskie, un oraș de mineri și muncitori din Silezia Superioară, era cunoscut, printre altele, pentru că în 1683, în drum spre Viena, Regele Ioan al III-lea Sobieski a făcut un popas să se roage în biserica parohiei

⁸⁸ *Ibidem*, pp. 571-572.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 572.

și în fața icoanei Maicii Domnului, o icoană datând din secolul al XV-lea și considerată miraculoasă. Ea era în centrul unui pelerinaj anual, derulat spre finalul lunii mai, care atrăgea mii de pelerini anual, cei mai mulți muncitori industriali și mineri, și la care chiar Papa participa atunci când era Arhiepiscop al Cracoviei. În timpul vizitei din 1979 a solicitat ca Piekary să fie inclus pe traseu și la fel a făcut și în 1983, dar autoritățile s-au opus de fiecare dată, argumentând că nu se pot lua măsurile necesare de securitate pentru Suveranul Pontif. De fapt, adevăratul motiv era acela că regimul nu putea să înțeleagă și să accepte public devotamentul pe care muncitorii îl arătau Fecioarei Maria și Papei. Totuși, spre nemulțumirea autorităților, icoana a fost adusă în fața Papei, la Katowice, de o delegație a minerilor.⁹⁰

O altă situație delicată și chiar stânenitoare pentru regimul comunist din Polonia este legată de cartierul din Cracovia, Nowa Huta⁹¹. Acesta fusese conceput ca un oraș proletar fără Dumnezeu, opus Cracoviei burgheze și aristocratice, ceea ce a provocat autorităților probleme la care nu se așteptau, de natură spirituală. Nowa Huta ar fi trebuit să fie prima formă de dezvoltare urbană realmente socialistă din Polonia. Și a fost dotată cu toate facilitățile sociale și culturale de care locuitorii ar fi avut nevoie, cu o singură excepție majoră: planurile nu au inclus un locaș de cult. Inițiatorii au ignorat și nu au ținut cont de atașamentul fierbinte al oamenilor față de credința loc catolică, care nu s-au putut obișnui niciodată cu faptul că trebuiau să locuiască într-o așezare fără biserică.

Atunci când atmosfera politică a permis, la primul semn de liberalizare ideologică, după așa-numitul octombrie polonez din 1956, muncitorii au trimis o delegație la Varșovia pentru a cere autorizația de a construi o biserică. Dorința le-a fost îndeplinită, iar la începutul anului 1957 s-a format un comitet muncitoresc care să strângă fondurile necesare și să supravegheze lucrările. Până în luna martie 1957 fusese deja alocat un teren pentru construcție, teren pe care a fost ridicată o cruce de 12 metri înălțime. Ulterior, însă, autoritățile au cerut, fără explicații, ca planurile inițiale ale construcției să fie revizuite iar în octombrie 1959, autorizația a fost retrasă pe motiv că terenul era necesar pentru construcția unei școli.

Situația a devenit foarte tensionată în primăvara anului 1960, atunci când a fost dispusă înlăturarea crucii iar tulburările din oraș au provocat chiar incendierea sediului Consiliului Popular. Pe 27 aprilie, o mulțime furioasă a aruncat cu pietre în forțele de ordine, care au răspuns cu gaze și tunuri de apă, a efectuat arestări masive, dar care nu i-au descurajat pe oameni să solicite ridicarea unei biserici. Secretarul local de partid a fost găsit vinovat pentru incidente și a fost înlăturat. Crucea a rămas pe locul inițial, dar doar ca

⁹⁰ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope JohnPaul II in Poland: The Second Leg of the Visit*, Munich, 16 June 1983, pp. 10-11.

⁹¹ Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report, *Pope John Paul II in Poland: Last Leg of the Visit: Beatifications*, Munich, 19 June 1983, pp. 2-3.

un simbol pentru că pe terenul alocat inițial s-a construit o școală, în cele din urmă. Au urmat ani întregi în care mulțimi de credincioși s-au adunat în fiecare duminică pentru a participa la slujba ținută în aer liber.

În cele din urmă, manifestările de fervoare religioasă ale credincioșilor au făcut ca autoritățile să cedeze și să elibereze o nouă autorizație de construcție, în septembrie 1965. Doi ani mai târziu, pe 14 octombrie 1967, Arhiepiscopul Cracoviei, la acea vreme Cardinalul Wojtyła, a fost primul care a început, simbolic, să sape la temelia viitoarei biserici. Peste alți doi ani, pe 18 mai 1969, tot el a așezat piatra de temelia care fusese donată de către Papa Paul al VI-lea, chiar din Bazilica Sfântul Petru de la Roma. Proiectul a fost unul costisitor și de lungă durată, dar polonezi din toate colțurile țării s-au oferit să ajute și chiar au venit la Nowa Huta ca să participe la construcție. Numeroase grupuri catolice din străinătate au contribuit și ele, nu doar cu munca voluntară pe șantier, dar și prin donații de materiale de construcții și echipamente. Sume de bani considerabile au fost strânse în rândul comunităților de polonezi din străinătate.

Pe 15 mai 1977, mai bine de 50.000 de credincioși au venit la Nowa Huta pentru a celebra sfințirea primei biserici catolice din cartier, după douăzeci de ani de război cu autoritățile. Sfințirea a fost făcută tot de Cardinalul Wojtyła. Chiar dacă era de dimensiuni mari, suficientă pentru ca circa 5.000-7.000 de credincioși să participe la slujbe, ea nu putea să satisfacă nevoile spirituale ale muncitorilor din Nowa Huta. Astfel, în 1972, s-a eliberat o noua autorizație, pentru construcția celei de-a doua biserici într-un district vecin.

În 1979, cu ocazia primei sale vizite ca papă în Polonia, Ioan Paul al II-lea a vrut să viziteze Nowa Huta, dar regimul condus de Edward Gierek nu i-a permis. Acum, în 1983, trebuia și chiar a ajuns la primul locaș de cult ridicat în fostul „oraș fără Dumnezeu”.

Concluzii

Două teme majore s-au evidențiat în urma vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia, în 1983. Una a fost de ordin religios, insistând pe o afirmare clară a unor valori creștine tradiționale și universale precum libertate, adevăr, justiție și dragoste pentru semenii așa cum au fost ele dezvoltate în învățătura Bisericii. A doua temă a fost de ordin social, centrată pe mesajul că obstacolele și dificultățile vieții pot fi depășite numai prin eforturi persistente de a aplica acele principii morale în toată activitatea publică, politică și socială. Cele două teme erau complementare, iar această legătură a fost mereu subliniată de Papă. Aceste teme au fost prezentate sistematic de Ioan Paul al II-lea în toate predicile și declarațiile făcute pe parcursul celor opt zile de pelerinaj în Polonia și au fost primite cu atenție de milioane de polonezi, care i-au răspuns printr-o masivă demonstrație de devotament și entuziasm spontan.

Papa a mers în Polonia pentru a participa la ceremoniile marcând a 600-a aniversare a Madonei Negre de la Mănăstirea Jasna Góra din Częstochowa. A fost invitat de reprezentanții a diverse instituții, de guvern și de către

episcopatul polonez. Dar a mers în Polonia și pentru a se întâlni cu oameni de rând, pentru a vizita țara ca întreg. Principalul scop a fost unul pastoral: să ofere sprijin și îndrumare națiunii într-un moment foarte dificil al istoriei ei și să aducă alinare unei țări care „a suferit mult și încă mai suferă”. Evenimentul în sine a fost de o extremă importanță pentru evoluțiile interne din Polonia, mai ales pentru relațiile dintre societate și autorități.

Chiar din primul moment al sosirii, Papa și-a declarat intenția de a dedica atenția celor care suferă, pentru a le arăta că victoria morală este posibilă prin abordarea marilor teme religioase și ale vieții publice din Polonia. Acestea din urmă au căpătat și o dimensiune morală deoarece Papa a adus o infuzie de transcendent în probleme precum justiția socială, drepturile omului sau dezvoltare economică. În același timp, afirmațiile Suveranului Pontif și vizita în sine au dobândit imediat și inevitabil un caracter politic. Era o consecință evidentă a situației din Polonia din acei ani, în care viața publică era înlănțuită de diferite constrângeri politice cauzate de legea marțială iar relațiile dintre autorități și populație erau caracterizate de o profundă lipsă de încredere și ostilitate latentă.⁹²

Papa a lansat o provocare care nu putea fi ignorată de regimul Jaruzelski sau de Moscova. Predicile Suveranului Pontif au atins cele mai delicate probleme ale aceluia moment și, deși omiliile sale au avut semnificații religioase profunde, ele au inspirat, în același timp, aspirații politice foarte puternice. De-a lungul timpului polonezii au crezut că au fost salvați prin intervenții miraculoase atât de suedezi, cât și de bolșevici, în 1920, iar umoriștii polonezi au crezut că și în 1983, un miracol sau o intervenție divină era mult mai probabilă decât reforme din partea guvernului.

Dincolo de prezența lui plină de carismă, Papa a reiterat mai multe teme la care guvernul trebuia să reacționeze. A subliniat în mod repetat tragismul istoriei poloneze, nu doar ca temă de dezbatere academică, ci ca una de reflecție asupra realităților curente. Despre împărțirea Poloniei în secolul al XVIII-lea de către ruși și alți vecini a spus că este „o adevărată nedreptate istorică, o violare atât a drepturilor naționale, cât și a ordinii internaționale”. Aceste referiri aveau ecou în prezent deoarece Papa a accentuat ideea de suveranitate a Poloniei care „nu poate rămâne o problemă indiferentă, mai ales în Europa și în America”.⁹³ În problemele sociale, Papa nu a rămas tăcut cu privire la tema extrem de delicată a amnistierii deținuților politici și la reînființării sindicatului independent Solidaritatea. Parcă răspunzând așteptărilor compatrioților săi, Ioan Paul al II-lea a folosit în repetate rânduri tema solidarității, aducând un omagiu muncitorilor uciși în timpul protestelor anti-regim, invocând Solidaritatea Rurală, un sindicat al fermierilor și accentuând dreptul la liberă asociere în lupta pentru justiție socială, un drept despre care

⁹² Open Society Archives, Radio Free Europe Background Report/158, J.B. Weydenthal, *The Pope's Pilgrimage to Poland*, 8 July 1983, pp. 1-2.

⁹³ ***, *God Bless Poland*, in „The Times”, June 22 1983, p. 9.

spunea că este înăscut, natural și nu o favoare acordată de stat, care nu avea decât obligația de a-l proteja și a-l garanta.

Vizita nu a avut menirea de a produce o breșă majoră politică, ci de a consolida un „*obicei de comportament demn, solidar și cinstit*”, de a încuraja pe oricine să „*spună pe nume răului și binelui*”⁹⁴, să trezească conștiințe pentru că numai acestea ar fi putut să împiedice „normalizarea” dorită de regim, adică revenirea la normele sovietice. Sistemul comunist a rămas în forma lui exterioară, dar a fost dislocat dinlăuntru.

Pe măsură ce euforia vizitei Papei lăsa locul realităților dure ale vieții de zi cu zi se puneau problema rezultatelor concrete ale prezenței lui în Polonia. Vaticanul a subliniat caracterul religios și moral al pelerinajului în țara natală iar creștinii din întreaga lume au fost întăriți spiritual de puterea predicilor papale, dar și de forța credinței polonezilor. Dar dincolo de dimensiunea spirituală, prezența în Polonia, a unui papă polonez cu o personalitate atât de puternică precum cea a lui Karol Wojtyła, nu putea să nu aibă un impact politic semnificativ.

RELIGION, SAINTS AND POLITICS. POPE JOHN PAUL II'S VISIT IN POLAND IN 1983

Abstract: The second visit to Poland as Pope John Paul II was scheduled to take place in August 1982, to celebrate the 600th anniversary of the inauguration of the Pauline monastery at Jasna Góra in Częstochowa, where the highly venerated icon of the Black Madonna is located. The political climate and the insistence of communist authorities postponed the visit by a year, until June 1983. John Paul II visited his native Poland as a pilgrim at the sacred altars of popular religiosity, as a shepherd for the Polish faithful, and as a political tactician in relation to communist authorities. This article attempts to highlight how the Sovereign Pontiff used religious celebrations, the beatification of certain blessed individuals, and the invocation of saints in numerous sermons and speeches to convey a message not only to the believers but also to the authorities. In dramatic moments for communist Poland, the Holy Father's message was one of encouragement and hope for the Polish people and, at the same time, a disconcerting one for the authorities. Addressing themes such as the history of Poland, national sovereignty, relations with neighbors, freedom, human rights, and social justice, the Pope exerted pressure on an already embattled and solution-deprived communist regime.

Keywords: Pope John Paul II; Poland; communism; Catholic Church; Jasna Góra.

⁹⁴ Timothy Garton Ash, *op. cit.*, p. 64.